

9971450518001

dinar

Numizmatički časopis

dinar

Izdanie Srpskog numizmatičkog društva u Beogradu

Br. 5
maj
1997.

Tema broja: DVOGLAVI ORAO NA SRPSKOM NOVCU

NOVAC ANTIKE i SREDNJEG Veka * NOTAFILIJA
MEDALJERSTVO • FALERISTIKA

DVOGLAVI ORAO NA SRPSKOM NOVCU

- SIMBOL SRPSKE DRŽAVNOSTI -

Predstavu orla kao simbola snage, hrabrosti i pohede pratimo, počev pod VI veka stare ere, na novčanom kovanjima Makedonije, Grčke, Rima, provincije i kolonija, tj. čitavog antičkog sveta. Na njima je orao prikazan kao neizbežni atribut vrhovnog boga grčko-rimskog panteona Zevsa ili Jupitera.

Grb Nemanjića iz Markovog manastira

aziju prvi put nalazimo na odeći kralja Radoslava, zatim kralja Stefana Dečanskog, cara Dušana despota Olivera, kneza Lazara i despota Stefana Lazarevića. O tome nam svedoče mnoge freske manastirskih zadužbina. Osim na vladarskim insignacijama, dvoglavog orla srećemo i na drugim odevnim predmetima vladara, na novcu, pečatima, prstenju, polilejima, srebrnom posudu itd. Carski dvoglavni orao, kako ga prikazuju stare vizantijske iluminacije, bio je ptica sa grba Paleologa, poslednje vizantijske dinastije. Orao je simbolizovao carstvo, koje je gledalo kako na Istok tako i na Zapad. Postojali su strogo utvrđeni propisi za hijerarhijsku lestvicu po kojima su vizantijski car, sebastokrator, česar, i ostali, smeli da nose predstave orlova. Orao je u Vizantiji obeležavao visoko dostojanstvo i stavljao se kako na odeću tako i na opremu.

Postoje podaci iz X - XII veka da su dvoglavni orlovi prihvaćeni u Srbiji uz visoke titule, koje su nekim srpskim vladarima podarili vizantijski carevi. Orlovi su u prvo vreme u Srbiji bili prihvaćeni više kao oznaka pojedinog dvorskog dostojanstva i u početku nisu označavali ničiji lični grb. Kasnije se nalaze uglavnom na odeći vladara. U vreme vladavine cara Dušana predstava *kolaste azdije* veoma je česta na *divitisionu* (=carska odežda), kao jednoj od carskih *insignacija* (=vladarska obeležja), zatim nakitu, naročito prstenju, kao i ostalim predmetima materijalne kulture.

Verovatno je tada, polovinom XIV veka Zapad smatrao dvoglavog orla grbom Nemanjića (katalonski kartograf Dulcert crta 1339. godine skopsku tvrđavu sa zastavom na kojoj je dvoglavni orao).

Na osnovu činjenice da dosadašnji nalazi našeg srednjovekovnog novca svedoče o tome da amblem dvoglavog orla na novcu koriste samo despoti (despot Jovan Oliver ili despot Jovan Uglješa, despot Stefan Lazarević i despot Đurđe Branković), za koje znamo da su po rangu iza kralja, nećemo pogrešiti ako kažemo da su oni na moneti vezani najpre za titulu despota. Pri tome, ne treba ih vezivati samo za despota Stefana Lazarevića i

Despot Stefan Lazarević 1402 -27.

AR - dinar, kovanje posle 1402. godine nakon dobijanja despotske titule.

1. Av.: Dvoglavni orao; obodni natpis: **ДЕСНОТ-СТЕФАН**
Rv.: Isus Hristos u mandorli.

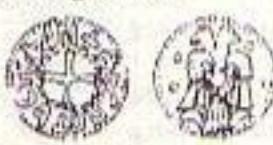

2. Av.: Dvoglavni orao na štitu; obodni natpis: **ДЕСНОТ-СТЕФАН**
Rv.: Isus Hristos sedi na niskom prestolu, drži jevanđelje i blagosilja. Levo i desno od nimba inicijali Isusa.

AR - trećak, kovanje posle 1402. godine nakon dobijanja despotske titule.

3. Av.: Krst u centru, okolo koncentrični krugovi od tačaka. Između krugova natpis: **ДЕСНОТ-СТЕФ(А)Н**
Rv.: Dvoglavni orao

4. Av.: Dvoglavni orao
Rv.: Isus Hristos u mandorli. Levo i desno inicijali Isusa

5. Av.: Dvoglavni orao na štitu a iznad njega je mali štlem sa rogovima. Pored njih je natpis: **ДЕСНОТ**
Rv.: Isus Hristos u mandorli. Levo i desno inicijali Isusa

Despot Jovan (?) oko 1350.

AR - dinar, kovanje oko 1350 godine

1. Av.: Dvoglavni orao; obodni natpis: **+MONITAD - ESPOTIOII**
Rv.: Isus Hristos sedi na visokom prestolu, drži jevanđelje i blagosilja. Levo i desno od nimba inicijali Isusa.

proglašavati državnim grbom tog vremena. Činjenica je i da su se orlovi kao amblem održali od naše srednjovekovne kraljevine preko carstva, kneževine i

Dvoglavi orao je zastupljen na jednoj vrsti srebrnih dinara despota Jovana Olivera (J. Šafarik, Š. Ljubić) ili Jovana Dragaša (I. Nedeljković) ili Jovana Uglješa (M. Jovanović) dostojanstvenika cara Dušana.

Od predstava dvoglavnog orla na despotskim kovanjima nemamo mnogo novčanih vrsta. Do sada su nam poznata despotска kovanja Stefana Lazarevića i to dve vrste srebrnih dinara i četiri vrste srebrnih "malih novaca", kako ih je nazvao prof. S. Novaković.

Od kovanja despota Đurđa Brankovića poznate su nam dve veoma retke vrste novca koja uz orla

na aversu, na reversu poseduje predstavu lava u hodu i zvezde. Prva vrsta predstavlja jedinstven nalaz sa iskopavanja na Novom Brdu. Opis ovog novca je dao S. Dimitrijević u *Zborniku Narodnog muzeja u Beogradu*, V, 1967, uz veoma lošu fotografiju. I fotografija druge vrste novca, despota Đurđa gde se orao nalazi između rogovog štema, je veoma loša pa zato dajemo samo njegov opis.

Ponovno kovanje srpskog novca usledilo je oko četiri veka kasnije, u obnovljenoj kneževini Srbiji. Prva kovanja kraljevine Srbije za vreme vlade Milana Obrenovića I sa reversnom

predstavom srpskog grba, na kome dominira dvoglavi orao u letu, potiču iz 1883. godine sa apoenima od 5, 10 i 20 para. Kasnije, 1904. kralj Petar Karadorđević izdaje monete od 2 i 5 para, kao i srebrnih 5 dinara. Kovanja iz 1912. i 1917. i apoeni od 5, 10 i 20 para, sa dvoglavim orlom na grbu, predstavljaju poslednji novac kraljevine Srbije.

Knjaževina a kasnije kraljevina Crna Gora u periodu 1906 - 1914. godine takođe preuzima kao deo kulturnog i

izvorinskog nasleda srpskog naroda i amblem dvoglavnog orla. Dvoglavi orao se nalazi na aversu i apoenima od 1, 2, 10 i 20 para. Na većim apoenima

despotovine, sve do vremena obnovljene kneževine i kraljevine u XIX veku, a danas i do republike.

u srebru i 10, 20 i 100 perpera u zlatu, orao je na reversu.

U okviru kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca kralj Petar I Ujedinitelj kuje 1920. godine novac u apoenima 5, 10 i 25 para, takođe sa aversnom predstavom grba gde dominira krunisani dvoglavi orao.

Za vreme Kraljevine Jugoslavije kralj Aleksandar I Karadorđević izdaje 1931.

godine kovani novac od 10 i 20 dinara, a 1932. i apoen od 50 dinara u srebru.

Od 1931 - 1934. godine sledi prva emisija jugoslovenskih zlatnika, tada je kovan 1 dukat, a 1931-33. godine 4 dukata.

Prestolonaslednik kralj Petar II Karadorđević emituje 1938. godine srebrne apoene od 20 i 50 dinara. Sve pobrojane emisije kraljevine Jugoslavije nose na reversu amblem dvoglavnog orla sa grbom dinastije Karadorđevića na grudima.

Da dodamo još i to da je Srbija nakon rasparčavanja kraljevine Jugoslavije 1941. godine pod nemačkom okupacijom kovala novac u apoenima od 50 para, 1 i 2 dinara (1942) i 10 dinara (1943). Na svim tim novcima na aversu se nalazila predstava dvoglavnog orla, ali tada bez krune.

Budjenjem nacionalne svesti i demokratizacijom društva dvoglavi orao kao vekovna srpska tradicija i simbol državnosti vraća se kako na srpski i jugoslovenski grb tako i na jugoslovenski metalni novac.

Prvo takvo kovanje je apoen od 150 dinara iz 1994. godine, zlatnik, izdat povodom 110 godina Narodne banke Srbije. Dvoglavi orao je ponovo "dulceo iz prošlosti" na avers redovnog izdanje metalnog novca iz 1996. sa apoenima od 10 i 50 para, a nadamo se da će tu i u budućnosti ostati da gleda na Istok i Zapad.

Slobodanka Stojaković

NOVAC KOVAN U RIMU I OKOLNIM GRADOVIMA

OD 268 - 211. p.n.e.

U *dinar*-u br. 3 najavili smo nastavak kovanja rimskog novca, ali je on bio prekinut člankom o sestercijusima, pa umesto u prošlom broju nastavak sada objavljujemo.

Do pojave *denara* treba ukazati na još neke detalje u vezi kovanja srebrnog i bronzanog novca. Oko 235. p.n.e. (pojedini autori smatraju da je ovaj novac kovan kasnije), prva serija rimske srebrne *didrahme* od 7 gr zamenjena je novom lakšom serijom od 6,8 gr. Bronzani novac - *as*, zadražao je prethodnu težinu zasnovanu na libralnom standardu (umanjenoj latinskoj funti od 272 gr.).

Tipovi novca iz tog vremena, po R. Ag. Karsonu, su:

A) *Didrahma*: Glava mladog Janusa - Kvadriga

As: Janusova glava - pramac broda

AR - 6,80 gr.

B) *Didrahma*: Bezbrada glava Marsa - konjska glava

As: Janusova glava - Merkur

AR - 7 gr.

C) *Didrahma*: Apolonova glava - konj

Polulitra: kao i prethodni apoen.

As: Apolonova glava na aversu i reversu uz simbol palice.

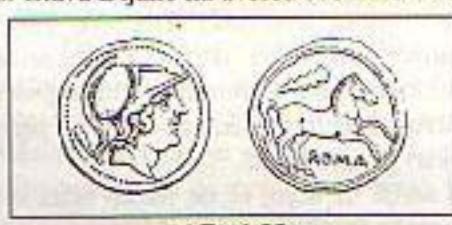

AR - 6,3 gr.

D) *Didrahma i drahma*: Bezbrada glava Marsa uz simbole: palica, buzdovan i konj.

Polulitra: slično kao i prethodni apoen.

As: Glava Dijane na aversu i reversu uz simbol palice.

AR - 6,55 gr.

Serijs B, C i D su ukinute već oko 227. p.n.e., a ostala je da se kuje samo starija serija nazvana po kvadrigi *kvadrigatusava didrahma (quadrigatus)*. Ali su zato prateći bronzani novci doživeli novu inflaciju i stavljeni na polulibralni ili polufuntalni standard.

Cela ova zbirka oko bronzanog novca, i pada njegove težine, razumljiva je zbog velikih ratnih teškoća u kojima se Rim tada nalazio (novi rat protiv Kartagine 219. p.n.e.). Tokom tog rata došlo je do novog smanjenja težine bronzanog novca, tako da je *as* umanjena težina na nekadašnju težinu *triensa* (1/3 funte težine prve serije). Pored *didrahme*, koja je nazvana *dupli viktorijat*,

AR - 6,37 gr.

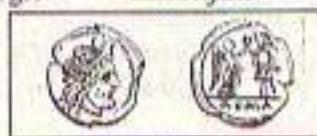
avedena je i manji srebrni nominal *viktorijat* (3,4 gr.), što je 1/2 nekadašnje, *kvadrigatusave didrahme*. Novac je tako nazvan po predstavi na reversu, gde se nalazila boginja Pobede ukrašena trofejnim oružjem.

AR - 3,47 gr.

viktorijati

AR - 3,11 gr.

poluviktorijat AR - 3,47

U početku na novcu nisu bile oznake, ali se kasnije, tokom rata, pojavljuju. Kako su se srebrne zalihe smanjivale, država je bila primorana da smanji težinu novca. Mesto bivšeg *kvadrigatusa* - *duplog viktorijata* zauzimaju *viktorijati* sa slovima i monogramima. Pretpostavlja se da su kovnice u drugim gradovima pomagale proizvodnju novca Rima. Ne isključuje se mogućnost da su oznake na novcu nastale da bi se tačno znalo koliko su pojedini gradovi Rimu isplatili ratni porez.

AE - as - 109,11 gr. (Glava Janusa)

AE - semis - 54,58 gr. (Glava Jupitera)

Po nekim od tih slovnih oznaka - sigli možemo pouzданo ustanoviti kovnicu koja je kovala a kod nekih možemo samo pretpostaviti.

Prema Babelonu, Crafordu i Carsonu lista oznaka na novcu i kovnica gde je iskovan je sledeći:

C ili M = na Sardiniji	MP = Metapontum
K = Korkra	N = Nola
Crot = Kroton	O = Severna Italija (?)
L = Luceria	RR = Roma
MT = Mateola	V = Vibo

Svi ovi novci su u stvari uvod u novo kovanje koje je Rim sa svojim saveznicima kovao od 211 - 160. p.n.e.

RANI DENARI

Novouvedeni monetarni sistem obuhvatao je tri nominale: *denar* = 10 *asa*, *qvinar* = 5 *asa* i *sesterc* = 2,5 *asa*. Pored srebrnog kovao se i brončani novac od *asa* do *semi-uncije*. Ovaj monetarni sistem zasnivao se na sekstalnom standardu, što je značilo da je *as* težio 1/6 funte. Denar je imao težinu od 4,5 gr, a imao je vrednost 10 *asa* (54,5 gr.). Odnos između srebra i bronze bio je 1:120, što je bilo približno standardu grčkih država.

Na aversu je *denar* imao lik Rome pod šlemom ili Belone, a na reversu Dioskure (Kastora i Poluksa, polubogove, prijatelje Rima) i natpis, *ROMA*, ispod njih.

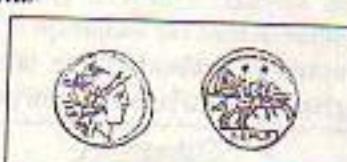
Denar je pored lika imao na aversu i oznaku vrednosti X, tj. deset *asa*.

AR - denar

AR - qvinar

AR - sesterc

Qvinarijusi i *sesteri* su imali iste predstave kao i *denari*, ali druge oznake vrednosti. Za *Qvinarijus* je ta oznaka bila Q ili V, a za *sesterc* II S.

Brončani novac, koji je zadržao tradicionalni izgled, imao je prema nominalima na aversu sledeće predstave:

AS = Janusa

TRIENS = Minervu

UNCIJA = Belonu

SEKSTANS = Merkura

Svi su oni na reversu imali predstavu pramca broda a ispod njega natpis *ROMA*.

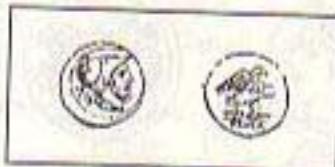
SEMIS = Saturna

SEKSTANS = Merkura

Svi su oni na reversu imali predstavu pramca broda a ispod njega natpis *ROMA*.

Ovaj monetarni sistem očuvan je jedva pedesetak godina, jer je došlo do pada težine *denara* na 4 gr, a bronze na oko uncu. *Sesterc* je nekoliko godina neredovno kovan a zatim je zajedno sa *qvinarijusom* prestala njihova proizvodnja. Njihovo mesto je zauzeo (opet) *viktorijsat* težine oko 2,8 gr.

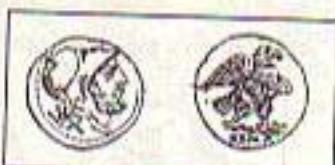
Ovaj sistem je usvojen zbog novog usaglašavanja sa grčkim nominalima, gde je *viktorijsat* igrao ulogu grčke *drahme*, koja je vredela 3/4 denara, dok je *kvadrigatus* bio recipročan *didrahmi*. Da bi se podmirili troškovi u ratu sa Kartaginom kovani su 211 - 209. godine, zlatnici u tri nominale. Na aversu je bila glava Marsa uz oznaku LX = 60 *asa* ili 3 *skrupula* (1 *skrupul* = 1,137 gr), XXXX = 40 *asa* ili 2 *skrupula* i XX = 20 *asa* ili 1 *skrupul*. Na reversu tih zlatnika se nalazila predstava orla sa munjom, a ispod nje natpis *ROMA*.

AU - 20 asa - 1,13 gr.

AU - 40 asa - 2,26 gr.

AU - 60 asa - 3,4 gr.

AU - 60 asa - 3,41 gr.

AU - 120 asa - 6,86 gr.

Početkom II veka p.n.e. verovatno je u Italiji radilo više manjih kovnica novca, koje su bile potrebne Rimu. Na osnovu interpretacije monograma na novcu, pokušano je da se ustanovi u kojim gradovima su oni kovani.

Prestankom ratne opasnosti dolazi do ponovne koncentracije monetarne vlasti u Rimu. Hronologija serija u ovom periodu može se odrediti prema promeni težine ili odsustvu manjih nominala. U tom periodu možemo izdvojiti tri glavne grupe:

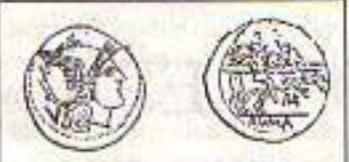
- I. - Anonimna serija na kojoj se ne nalazi ništa drugo osim opisanih oznaka (vrednost + *ROMA*)

II. - Serije sa dodatnim malim simbolima na reversu.
III. - Serije sa monogramom ili slovom na reversu, koji upućuju na magistrat gde su kovane.

Utvrđene su i stilске razlike u pogledu šlema ili minduša koje nosi Belona.

Mada je ova kategorizacija izvršena bez pravih dokaza, ipak se mogu izdvojiti određene kronološke grupe kao i određena pravilnost u nizu kovanja serija novca.

Podela prema tipu šlema koju je izvršio R. Ag. Carson:

1. I tip šlema - denar, qvinar, sesterc i bronza sa siglom L i **XX**.

2. I - III tip šlema - denar, qvinar i bronza sa sledećim simbolima: sekira, sidro, vrh, malj, kaducej, žito u klasu, nož, grančica lovora, pentagram, pramac, skiptar, pero, vrh koplja, žezlo i Viktorija, kao i sigle **AR**, **B**, **C**, **CAL**, **H**, **M**, **Q**, **V**, **VR**, **XX**.

3. IV tip šlema - denar, viktorijat i bronza - serija anonimusa sa simbolima: buzdovan, rog izobilja, polumesec, pas, delfin, šlem, svinja, nož, pramac, kormilo, skiptar, kopljje i trozubac.

4. IV tip šlema - denar i viktorijat, uz bronzu koja je izuzetno retka (anonimusi) oznake su: sidro, klas žita, pentagram, skiptar i kopljje.

5. V tip šlema - denari sa simbolima: bik, uvo, ženska glava, grifon, sova, štit i vres; uz sigle:

GR, **Q.L.C.**, **SX.Q.**, **AV**, **AA**, **KK**.

Svi ovi tipovi kombinuju srebrni novac sa grčkim standardom i bronzani novac sa italskim standardom.

Nakon ovog perioda Rim će odustati od monetarne mimikrije, iza koje se krila želja ka ekspanziji prema istoku, i antičkom svetu nametnuti svoje standarde. Svet će se uskoro suočiti sa jednim novim, beskompromisnim gospodarem, kojem će samo ono što dolazi iz Rima biti lepo i sveto.

Naši novi članovi - primljeni od 1. 1. 1996. do 31. 3. 1997:

- 3045/97 - BJELOŠ, BOJAN - Pančevo
3046/97 - LEKO, ALEKSANDAR - Beograd
3047/97 - WALTER, STANISSA - Trieste, Italija
3048/97 - LJEPOLA, ŽELJKO - Nova Pazova
3049/97 - HALAS, ENDRE - Tivat
3050/97 - MEDIĆ, DARISLAV - Beograd
3051/97 - IGNJATOVIĆ, SRETNEN - Loznica
3052/97 - TUCAKOV, DRAGAN - Novi Sad
3053/97 - MOSKALJ, LJUBOMIR - Sr. Mitrovica
3054/97 - MARTINOV, ALEKSANDAR - Bela Crkva
3055/97 - PETROVIĆ, PAVLE - Beograd
3056/97 - ŠOBOT, BORISLAV - Sombor
3057/97 - VUKSAN, MARKO - Bor
3058/97 - FAJFRIĆ, PETAR - Šabac
3059/97 - SPASOJEVIĆ, MIHAJLO - Beograd
3060/97 - MILOVANOVIĆ, ZLATKO - Čačak
3061/97 - MILETIĆ, MLAĐEN - Resavica
3062/97 - MILETIĆ, JUGOSLAV Jr. - Resavica
3063/97 - MATEJEJEVIĆ, NENAD - Šipkovo
3064/97 - KUHAR, dr SILVESTER - München,
SR Nemačka
3065/97 - DUMBELOVIĆ, DRAGO - Kragujevac
3066/97 - STOJANOVIĆ, ANDREJA - Mladenovac
3067/97 - RADOVANOVIĆ, VLADAN - Knjaževac
3068/97 - DAŠIĆ, FILIP - Braničevo
3069/97 - JEVANOVIĆ, BOGDAN - Beograd
3070/97 - ĐURDIĆ, SAŠA - Beograd
3071/97 - ILIĆ, ALEKSANDAR - Beograd
3072/97 - ŠVAJNČER, JANEZ - Logatec
3073/97 - MARINKOVIĆ, SAŠA - Setonje
3074/97 - STOJADINOVIC, SAŠA - Setonje
3075/97 - BLAGOJEVIĆ, SLAVIŠA - Nerecanica
3076/97 - LABICKI JAN - Newbury Park, Cal., U.S.A.
3077/97 - STOJANOVIĆ, LAZAR - Beograd
3078/97 - MIHAJLOVIĆ, LJUBIŠA - Smederevo
3079/97 - NAJDANOVIC, VELJA - Smederevo
3080/97 - Milić, VLADAN - Smederevo
3081/97 - ČURČIĆ, PETAR - Smederevo
3082/97 - JANIĆ, BRANISLAV - Beograd
3083/97 - ČELIGOJ, VOJKO - Ilirska Bistrica
3084/97 - STAJIĆ, PETAR - Subotica
3085/97 - MLAĐENOVIĆ, MARKO - Beograd
3086/97 - ČELIKOVIĆ, IGOR - Beograd
3087/97 - VASIĆ, PREDRAG - Beograd
3088/97 - DOMUZ SLAVIŠA - Beograd
3089/97 - POPOVIĆ, MILUTIN - Beograd
3090/97 - STEFANOVIĆ, MIODRAG - Beograd
3091/97 - PRŽULJEVIĆ, ALEKSANDAR - Užice
3092/97 - TEREK, STEVAN - Odžaci
3093/97 - VIĆENTIĆ DRAGUTIN - Sr. Mitrovica
3094/97 - DODIĆ, MILOŠ - Beograd
3095/97 - ILIĆ, MILAN - Širakovo
3096/97 - ŽIKIĆ, TODOR - Novi Sad
3097/97 - HABUL ALEKSANDAR - Beograd
3098/97 - PETROVIĆ, ZORAN - Vranje
3099/97 - JOVIĆ, ALEKSANDAR - Vranje

Čestitamo novim članovima!

Posrebreni novac u antici

Metalni novac je u prošlosti predstavljao osnovno sredstvo za razmenu, a njegova vrednost se zasnivala na težini i čistoći metala. U početku, novac je kovan od plemenitih metala: od elektruma (prirodne ili veštačke legure zlata i srebra), od zlata i od srebra. Neplemeniti bakar i, češće, njegova otporna legura bronza, tek su kasnije uvedeni u upotrebu, ali su sa širenjem novčane razmene vrlo brzo zauzeli glavno mesto u monetarnoj produkciji. Razlog tome leži u relativno niskoj vrednosti bronce u odnosu na plemenite metale, zbog čega je

inflatornih promena, ili indicija za sumnju u legitimnost

Jezgro novca je vidljivo na aversu, ispod oka i iznad čela, a na reversu uz rub naprsnuća.

bronzani novac bio pogodniji za učestale transakcije i svakodnevnu upotrebu, te je zato kovan u većem obimu.

Bakar, ili bronza, korišćeni su u proizvodnji novca ne samo za kovanje sitnijih nominala, već i za snižavanje vrednosti plemenitih metala. Snižavanje vrednosti postizano je mešanjem čistog plemenitog metala sa izvesnom količinom bakra, čime je ista težina metala pripremljenog za kovanje imala manju apsolutnu vrednost. Kvarenje sastava metalne mase javljalo se u periodima inflacije, i uopšte u situacijama nedostatka novca u nekoj oblasti, tako da je često tesno povezano i sa imitiranjem, odnosno izdavanjem nelegalnog novca. Krajnji cilj je, u svakom slučaju, bio ostvarivanje izvesne dodatne dobiti.

Dok je legiranje zlata u kovanju novca bilo prilično ograničeno, kvarenje srebra je često primenjivano, ne samo u antici, već i sve do današnjeg dana. Vrednost novca zasnivana na dva pomenuta elementa: težini i metalnom sadržaju. Redukcija težine zvaničnih nominala bila je veoma očigledno sredstvo "uštede" plemenitog metala, odnosno jasan i nesumnjiv pokazatelj

emisije. Snižavanje unutrašnje vrednosti novca legiranjem, sve dok nije bilo tako znatno da je menjalo njegov izgled, nije, međutim, bilo odmah vidljivo i nije, bar na prvi pogled, izazivalo sumnju. Kada je sadržaj neplemenitih dodataka prelazio izvesan procenat, legiranje nije više moglo da prođe neopaženo. Boja metala je postajala tamnija, pa tako izmenjen novac nije više mogao da bude prihvacišten. Da bi se zadржалo poverenje javnosti, bilo je potrebno da se izgled novca održi neizmenjenim i da emisije od oslabljenog metala što više liče na prvobitne od punog srebra. Ukoliko se u tome ne bi uspeло, promena u kvalitetu bi se jako odrazila na prihvatanje i cirkulaciju, tako da ceo proces ne bi imao smisla.

Zbog toga se pribegavalo tehnikama koje su novcu od nekvalitetnog metala davale željeni izgled, odnosno srebrnu površinu. Radi se o dva osnovna vide obrade površine pre kovanja: izvlačenju srebra iz legure na površinu pločice i oblaganju bakarne ili bronzane pločice srebrom. U različitim periodima antike i u različitim državnim organizacijama primenjivani su različiti postupci. U gradovima-državama grčkog tipa, ako je metal bio lošeg sastava, novac je bio izbacivan iz opticaja i zamjenjivan kvalitetnim novcem neke susedne kovnice. Pri kvarenju novca, tu je češće pribegavano oblaganju čistim srebrom, što je, bar za kraće vreme, davalо utisak solidnog novca. U rimskoj državi, od pozne Republike na dalje, takva konkurenčija nije postojala, a teritorija za cirkulaciju je bila ogromna i sa različitim monetarnim tradicijama, tako da postepeno ali stalno kvarenje denara nije odmah prouzrokovalo veće poremećaje. Ovakva situacija dopuštala je primenu obe tehnike, i to ne samo od strane običnih falsifikatora, već, možda, i u legitimnim državnim kovnicama.

Moderne metalografske analize omogućile su da se pri još uvećanjima uoče fini detalji u strukturi kovanog metala, čime su dobijeni elementi za rekonstrukciju antičkih tehniki posrebrivanja površine novca od metala lošeg kvaliteta.

Tehnika izvlačenja srebra na površinu pločice zasniva se na neujednačenosti legure srebra i bakra, što se pod mikroskopom pojavljuje kao "zrnasta" struktura. Ovo je omogućavalo da sa površine pločica spremlijeni za kovanje uklanja bakar da bi komadi izgledali srebrni, ili bar bogatiji srebrom. Prema istraživanjima oslabljenih denara i antoninijana koja je izvrsio H. L. Koup (H. L. Cope), tehnika povećavanja koncentracije srebra na površini imala je nekoliko faza. Pločica je prvo jako zagrevana na vazduhu, tako da je bakar na površini stvarao dva sloja oksida, dok su čestice srebra ostajale neizmenjene. Oksidi bakra su potpuno odstranjeni pomoću pranja u kiselim biljnim supstancama, kao što su sirće, limunov sok, ili amonijakalne materije dobijene iz urina, posle čega je pločica dobijala svetle, odnosno srebrne površine. Da bi se ove površine ujednačeno rasirile po celoj pločici, ona je obradljivana udarcima čekićem, a ako to nije bilo dovoljno, prethodnji postupak se ponavlja. Udarcem novčarskog žiga uklanjane su zaostale površinske neravnine i komad je dobijao tipičan sjaj srebra. Opisana tehnika dovodi je do malog gubitka prvočitne težine pločice od oko 1,5-2%.

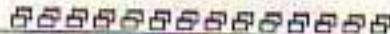
Opisana tehnika bila je efikasna u tretmanu legura u kojima sadržaj srebra nije bio niži od jedne uncice na libru bronze, odnosno ne niži od oko 8,3 %. Ispod ovog procenta moralo se pribegavati posrebrivanju. Što je procenat srebra bio viši, bilo je lakše i jeftinije "izbeljivati" pločice, a dobijeni rezultat bio je trajniji. Smatra se da je moguće da površinsko povećavanje koncentracije srebra oduzimanjem bakra vodi poreklo od ranih hemijskih metoda razdvajanja zlata od srebra.

Za razliku od prethodne, tehnika oblaganja srebrom primenjivala se kod pločice od običnog bakra, bronze, ili neke još slabije legure. Postupak se zove i suberacija (od latinskog *sub* = ispod, i *ses, aeris* = bronza, u značenju "jezgro od bronze"), ili furniranje novca, a zabeležen je čuk i kod ranih emisija od elektrona, tako da se može reći da je rođen sa samim novcem. Pošto nije redak slučaj da ovakav novac nosi iste, zvanične novčarske žigove koji se javljaju i na novcu od punog srebra, postavlja se pitanje njegove legalnosti. Primeri su česti naročito u rimskom poznom republičkom i ranom imperijalnom periodu, tako da se u osnovi povezuju sa periodima inflacije, ali je sasvim izvrsno da je bar jedan broj suberiranih emisija proizvod običnih falsifikatora. Činjenica je da je u to vreme bilo mnogo suberata u cirkulaciji i izgleda da je njihovo prisustvo bilo tolerisano. Tumačenja se ipak razlikuju samo bi nova istraživanja velikog broja primeraka mogla da doprinesu razjašnjavanju pitanja. Antoninijani i denari iz druge polovine trećeg veka nosili su samo tanki srebrni sloj, ali su imali zvaničan karakter, kao i nešto pozni tetrahijski folisi sa svojim veoma niskim sadržajem srebra.

Prema metalografskim analizama, bilo je više tehniki oblaganja izvora. Verovatno najjednostavniji bio

dok se ne postigne zadovoljavajući izgled i ravnomjeran raspored srebrnog omotača po površini plošice i na delovima gde su držana klešta. Malo složeniji metod bilo je oblaganje pločice listom srebra, kao u omotu ili fišku, a neizbežne tačke spojeva spajane su lemljenjem. Zatim se pločica ponovo zagrevala čime je, uz udarac žigom, izravnavana. Pločica je mogla da bude oblagana i sa dva lista srebra, dok je rubni šav zatvaran, nekad i posle kovanja, lemljenjem. Biljne kiseline, pomenute kod postupka pojačavanja koncentracije srebra na površini, mogle su da budu korišćene i za oslobođanje pločice od nečistoća nastalih u procesima nanošenja i širenja srebrne opalte. Teoretski, još dva postupka su mogla da budu korišćena, ali za njih nema dovoljno potvrda u numizmatičkim nalazima, a i njihova primena bi bila tehnički komplikovana, ili preskupa: amalgamisanje uz pomoć amalgama srebra, i posipanje pločice eutektičkom legurom u prahu i zatim žarenje sve do momenta stapanja sa površinom pločice (grčki *εύ* = dohar i *τσκρος*, od *τσκο* = topiti).

Posrebreni antički novac nije posebno cenjen u sastavljanju kolekcija, ni muzejskih, ni privatnih ili drugih, pre svega zbog naglašenog pitanja autentičnosti i legitimnosti. On se teže čisti i konzervira, naročito ako su bronzani delovi korodirali. Ovakav novac ipak daje interesantne podatke o antičkim tehnologijama sa jedne strane, a s druge pruža dragocene informacije o nezabeleženim "stranicama" istorije i ekonomске istorije na našim prostorima. Pored rimskog posrebrenog novca koji se pojavljuje u celoj Evropi, a i šire, kod nas se najčešće nalaze suberati drahmi grčkih kolonija Apolonije i Dirahiona, i keltski suberirani novac. I kod ovog novca većnom nije rešeno pitanje da li se radi o zvaničnim emisijama, ili o onovremenim falsifikatima, a sudeći po ostavama, bio je u opticaju zajedno sa komadima od punog srebra.

Mali oglasi

STARI NOVAC, papirni i metalni, kao i staro oružje kupujem. Tel. 011 / 176 05 95 - Dušan.

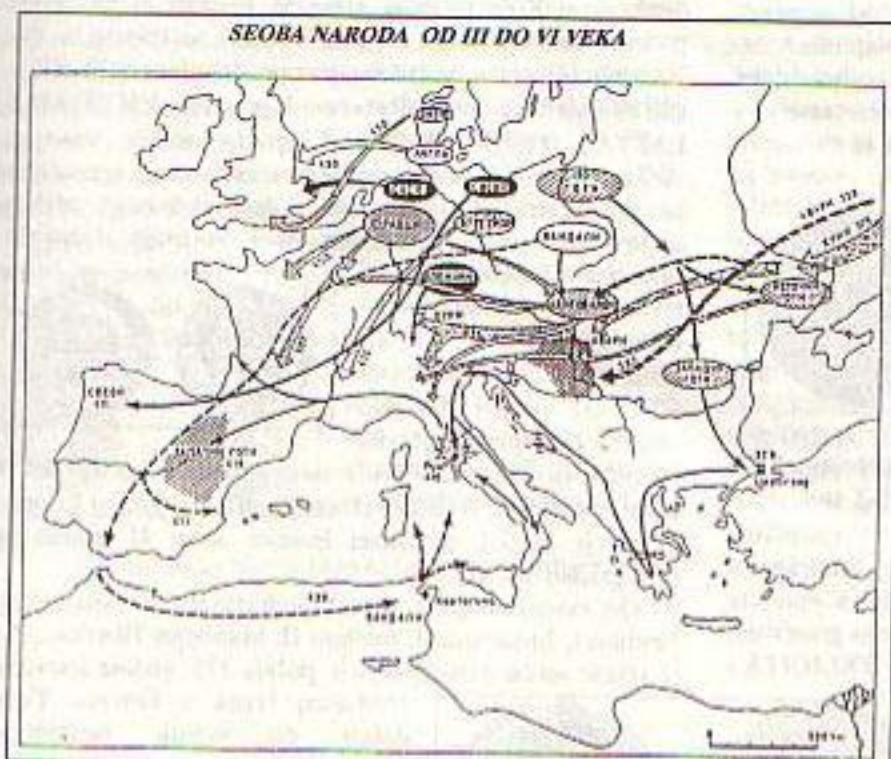
ANTIČKI RIMSKI NOVAC - Kupujem, prodajem i razmenjujem. Tel. 011 / 562-439.

KUPUJEM, MENJAM I PRODAJEM faleristiku celokupnu, akcije i antiku. Nebojša - Tel. 011 / 420-339.

KUPUJEM i razmenjujem srpski srednjovekovni novac. Tel. 011 / 787-846.

STARI NOVAC, papirni i metalni, kao i staro oružje kupujem. Tel. 011 / 176 05 95 - Dušan.

VARVARSKO PODRAŽAVANJE ANTIČKOG NOVCA

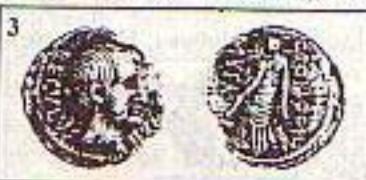
U "Dinaru" br. 3 govorili smo o podražavanju novca antičke Grčke, a u ovom broju biće reči o podražavanju novca rimske Republike i Carstva, kao i ranog vizantijskog novca.

Sve što je rečeno za podražavanje grčkog novca (vrste metalta, nominale, likovna vrednost) važi i za imitacije rimskog i vizantijskog novca.

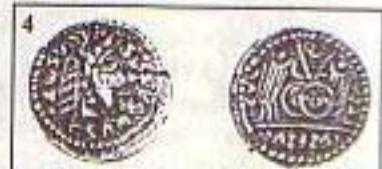
Celokupni rimski novčani sistem kontinuirano prate podražavanja varvarskih naroda na geografski širokom prostoru od Britanije, Galije, duž Limesa (severna granica imperije duž toka Dunava), pa preko Dakije do Crnog Mora i Mezije do Anadolije.

U periodu Republike, dominantne su imitacije rimskih *denara* i *seratusa* (*denari* sa nazubljenim obodom).

Denare i seratuse imitiralo je, između ostalog, i keltsko, tj. keltsko-germansko pleme Eraviskera (Eravisker, Eravisci) nastanjenih u Panoniji uz Dunav. Imitirali su *denare* tipa *seratus* sa aversnom predstavom glave Rome, boginje grada Rima i reversnom predstavom Viktorije u dvopregu na desno. Takođe su podražavali denar sa predstavom Romine glave, a na reversu su Dioskuri (Kastor i Polideuk) prema predlošku denara: M. Junius Silanus, natpis je: **MIVN ROMA** (sl. 1).

Denar iz I veka p.n.e. sa predstavom Venusove glave sa dijademom na aversu, a na reversu - grifon i natpis **RA/SCI** takođe pripada ovoj imitacionoj grupi (sl. 2). Prema *denaru* L. Papiusa uz obale gornjeg toka Dunava, kovan je i *denar* sa glavom L. Regulusa (posle 42 p.n.e.) i natpisom: **REGVLVS - PRI**. Na reversu je

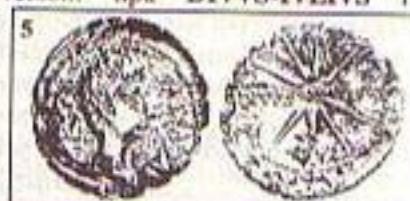

muza Urania i natpis: **Q POMPON/MVSA** (sl. 3).

Evropski Sarmati, koji su bili nastanjeni izmeđi Visle i Dona, Baltičkog mora i Karpati takođe su podražavali novac Republike, kao i Carstva. Zanimljiv je Avgustov *denar* sa početka I veka. Na aversu je glava sa lovovim vencem i natpis: **AST=OSAMSATMS**. Na reversu je natpis: **LVC[TIA]P CAZBAC** i predstava

Gaja i Lucija Cezara sa kopljima između dva štita (sl. 4). Interesantno i vrlo retko je kovanje *denara* (*serratus*) iz I veka Avgusta sa reversom tipa **DIVVS-IVLIVS** i osmozračnom kometom (sl. 5). Kao predložak korišćen je *denar* tipa **RIC 37a**.

Jazigi, nomadsko pleme Sarmata, koji su živeli u stepama

severno od Crnog mora, već u I veku doprli su do Panonske nizije i vodili ratove sa rimskim carevima sve do IV veka. Zanimljivo je njihovo podražavanje *denara* Julije Domne sa re-versom **ROMA ETERNA**. Ovaj revers nije poznat u oficijelnom kovanju, pa se može zaključiti da je za predložak reversa ovog "hibrida" korišćen *denar* drugog vladara (sl. 6). Podražavani su *denari* Vespazijana, A. Piusa, Hadrijana, M. Aurelija, L. Verusa, Komodusa, kao i drugih careva i carica, a najčešće iz porodice Severa. Sermati su takođe, doduše ređe, za predložak jedne strane koristili *denar* jednog vladara, a za revers drugog. Tako je iskovan *denar* sa likom L. Verusa sa legendom: **L VRVS AVG ARM PART MAX**, a revers prema *denaru* A. Piusa i natpisom **DIVO - PIO** (sl. 7). Podražavane su i nominale u zlatu, doduše retko, kao na primer, *aureus* Tiberiusa (14-37) sa reversom **MAXIM - PONTIF** (retrogradno) (sl. 8). Ovu imitaciju su kovali Dačani ili Jazigi. Tokom I veka u bronzi

takođe, doduše ređe, za predložak jedne strane koristili *denar* jednog vladara, a za revers drugog. Tako je iskovan *denar* sa likom L. Verusa sa legendom: **L VRVS AVG ARM PART MAX**, a revers prema *denaru* A. Piusa i natpisom **DIVO - PIO** (sl. 7). Podražavane su i nominale u zlatu, doduše retko, kao na primer, *aureus* Tiberiusa (14-37) sa reversom **MAXIM - PONTIF** (retrogradno) (sl. 8). Ovu imitaciju su kovali Dačani ili Jazigi. Tokom I veka u bronzi

su kovane mnoge imitacije a zanimljiva je pojava kontramarke na nekim od ovih komada.

Na *asu* Kaligule utisnuta je kontramarka sa slovima **TIA**, na rewersnoj strani sa predstavom Neptuna (sl. 9a). Po obliku slova *dupondiusom* C. Cassius Celera (sl. 9v) kovanom 16 p.n.e. sa čak dva žiga **TI. CAE** i **AVG.**

Takođe bih ukazao na primerak *asa* Agripe sa rewersnom predstavom Neptuna (*C 3, RIC 58*), nađenog na lokalitetu kod Augsburga, kao i *dupondija* Antonija sa rewersnom predstavom Klaudiusa na levo (*C 6, RIC 92*), kovanom u Britaniji. Pored *asova* i *dupondiusa* podražavani su i *sesterciusi* - najčešće iz II veka. Imitirane su i bronze različitih težina kao na primer, bronza Komodusa (sl. 10) sa rewersnom predstavom ženske figure sa grancicom i rogom izobilja na levo. Natpis na reversu je: **FELICITA · AVGUSTO / S-C.** Za ovaj retki primerak, u interesantnom stilu i sa težinom 16,53 gr. nije moguće ustanoviti predložak po kome je kovan.

Antoniniani poznog III veka, a specijalno careva Klaudiusa Gotikusa, Tetrikusa I i Tetrikusa II podražavani su u Britaniji, Galiji, kao i na Limesu. Pored kopija sličnih originalima ima ih i jako varvarizovanih, pa je često teško odrediti kom vladaru bi se mogli pripisati, a postoje i znatne varijacije u težini. Njihova težina spustila se čak na oko 1,5gr, a za ove "poluantoniniane" ustalo se naziv *radiatus*.

Ovakav "antoniniar", koji je kovan na Limesu, težine 1,46 gr može se prepisati podražavanju kovanja Tetrikusa I ili Tetrikusa II (sl. 11). Na aversu je glava sa zračnom krunom, a na reversu figura sa grancicom i kopljem (?). Interesantno i retko je podražavanje *aureusa* (*suberat*), krajem III veka, kao aureus Probusa tipa **SECURITAS SAECULI** sa varvarizo-vanom legendom, a prema predlošku *RIC 593* (sl. 12). Ovakva podražavanje su radili Goti nastanjeni na obalama Crnog mora.

U periodu Tetrarhije uglavnom su imitirani *folisi*, ali je podražavana i najatraktivnija moneta toga perioda - *argenteus*. Argenteus Dioklecijanatipa **[V]IRTUS · MILITVM / B (?)**, najverovatnije prema predlošku *RIC 403 (Rom)* (sl. 13).

U IV veku podražavani su *folisi*, *centenionalisi*, *majorine*, *dvostrukе majorine*, *silikve*, *solidusi*, *semisi* i

tremisi. Najzastupljeniji su vladari iz Konstantinove familije, kao i Magnetius, Decentius, Julian II, Valentian I, Valens, Valentinian II, Teodosius I, Magnus Maksimus, Arkadius, Honorius, Valentinian III, Leb I, Zeno, Julius Nepos, Majorianus... Imitacije *folisa* Konstantina I sa aversnom predstavom Konstantinove glave sa šlemom ili bez njega podražavali su Sarmati, Dačani, Geti..., a na reversu su dve Viktorije oslonjene na štit sa upisanim tekstrom: **VOT PR**, a koji se nalazi na oltaru. Reversna legenda je: **VICTORIAE LAETAE PRINC PERP**. Ovaj tip obiluje mnogim varijantama koje se kreću od jako varvarizovanih komada sa nečitljivim natpisom (Trugschrift), pa do komada sličnih originalnom predlošku. Česte su i imitacije dvostrukе *majorine* Juliana II sa rewersnom predstavom bika i legendom: **SECVRITAS REIPVB**. Slikva Juliana II (360-363) primer je vrlo uspešne kopije gotovo identične originalu. Pri dnu reversa je oznaka kovnice **LVD** prema predlošku *RIC 218* (Lugdunum). Nepismeni kalupar učinio je grešku: u oznaci kovnice slovo **G** ispisao je retrogradno (sl. 14).

Od ranovizantijskih careva podražavani su Anastasius, Justinus I, Justinianus I, Justinus II, Mauricius Tiberius... To je vreme seobe naroda koja je počela 375. godine izazvana prorodom Hunu u Evropu. Tada dolazi do novog razmeštaja slovenskih i germanskih plemena. Sa izvesnim prekidima ove seobe naroda trajale su do kraja IX veka.

U V i VI-om veku podražavane su monete pozno rimske Imperije i rane Vizantije od strane germanskih plemena: Istočnih i Zapadnih Gota, Vandala, Langobarda, Svaba, Burgunda...

Istočni Goti za vladavine Theodoricha (493 - 526) imitirali su *solidus* Anastasiusa sa rewersnom predstavom Viktorije. Kopije su bile manje ili više slične originalnom predlošku. U Sirmijumu su za vlaste Teodorika kovane četvrt-silikve sa natpisom **DN ANASTASIUS PP AV** i varvarizovanom carevom bistom, a na reversu je umesto predstave kraljev monogram. Teodorikov naslednik Athalarich (526 - 534) nastavio je kovanje istočno-gotskog novca u istom maniru kujući u Rimu četvrt-silikvu podražavajući novac Justiniana. Na aversu je varvarizovana careva bista i natpis **DN IVSTINIANAVG**, a na reversu natpis u vencu: **DN / ATHAL/ ARISCVS / REX** (sl. 15). Atalariov naslednik Theodachat (534 - 536) kovao je polu-silikvu sa varvarizovanom predstavom Justiniana, uz natpis **DN IVSTINIAN AVG**, a rewersno je kraljev monogram (sl. 16). Kralj Istočnih Gota Badvila (541 - 552) kovao je polusilikvu podražavajući avers novaca Anastasiusa I, a na reversu je natpis u vencu: **DN / BADVILA**.

Zapadni Goti podražavali su *solidus* Valentiniana III sa rewersnom predstavom cara koji u desnoj ruci drži krst sa dugom drškom, a u levoj Viktoriju na globusu. Desna nogu mu je na zmiji sa ljudskom glavom. Takođe su u VI veku kovali i varvarizovanu slikvu sa profilom padavina: slav-

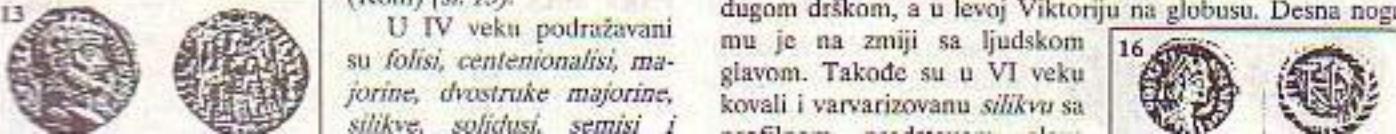

kovan na Limesu, težine 1,46 gr može se prepisati podražavanju kovanja Tetrikusa I ili Tetrikusa II (sl. 11). Na aversu je glava sa zračnom krunom, a na reversu figura sa grancicom i kopljem (?).

Interesantno i retko je podražavanje *aureusa* (*suberat*), krajem III veka, kao aureus Probusa tipa **SECURITAS SAECULI** sa varvarizo-vanom legendom, a prema predlošku *RIC 593* (sl. 12). Ovakva podražavanje su radili Goti nastanjeni na obalama Crnog mora.

U periodu Tetrarhije uglavnom su imitirani *folisi*, ali je podražavana i najatraktivnija moneta toga perioda - *argenteus*. Argenteus Dioklecijanatipa **[V]IRTUS · MILITVM / B (?)**, najverovatnije prema predlošku *RIC 403 (Rom)* (sl. 13).

U IV veku podražavani su *folisi*, *centenionalisi*, *majorine*, *dvostrukе majorine*, *silikve*, *solidusi*, *semisi* i

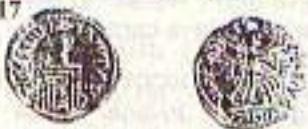
Viktorije i varvarizovani *solidusi* Honoriusa, *tremisi* Majoriana... Kralj Ojrih (Eurich) 464-484. podržavao je *tremise* Julusa Neposa sa varvarizovanom carevom glavom i natpisom, a krstom u vencu sa reversne strane i oznakom kovnice OMO (verovatno južna Francuska).

Germansko pleme Vandala podražavalo je *soliduse* Arkadiusa sa reversnom predstavom Viktorije. Legende su varvarizovane. Takođe su varvarizovane *siličke* Honoriusa tipa VRBS-ROMA za vreme vladavine Gajsariha (Geisarich 428 - 447), Vandalski kralj Trasamund (Thrasamund 496 - 523) kovoao je *pfusilikvu* sa natpisom na aversu [DN RXHTRA] - SAMVNDS, a DN u vencu - na reversu.

Germansko pleme Švaba (Schwaben) imitiralo je *triens* - tip Valentinian III sa reversnom predstavom krsta u dva vanca i dva polukružna segmenta. Natpis je varvarizovan.

Burgundi (Burgunder), koji su u V veku prešli Rajnu, prodri su u Galiju i nastanili se između Rone i Alpa pod vodstvom Gundahara (Gundahar 413 - 436) podražavali su *solidus* Valentiniana III

17

(sl. 17).

Germansko pleme Merovingera (Merouinger) pod

vodstvom Teodeberta od Meca (Theodebert I von Metz 534- 538) kovoao je *tremis* u neodređenoj kovnici sa varvarizovanom bistom vladara i legandom DN THEODEBERTVS VIC i reversnom predstavom Viktorije, uz natpis VICTORIA ACISTOPVN / CONOB.

Pleme Langobarda, nastanjeno od VI veka u Panoniji pod Autharijem (Avthari 584 - 590) podražavalo je *tremis* tipa Muricius Tiberius sa reversnom predstavom Viktorije i varvarizovanim natpisom. Ovaj komad možda najlepše ukazuje da se javlja jedno novo novčarstvo (sl. 18).

Na kraju, moglo bi se zaključiti sledeće: podražavanjem grčkog novca, prevashodno Filipa II-III i Aleksandra Makedonskog rođeno je jedno novo novčarstvo, maštovito i bizarno: keltski novac. Imitiranjem poznorimskog i ranovizantijskog novca stvoreno je drugo novo novčarstvo: novac Seobe naroda (Völkerwanderung).

Padom Zapadnog rimskog carstva 476. god. počinje doba Srednjeg veka, a novac Seobe naroda biće podloga za dale tokove evropskog novčarstva.

KAKO TO DRUGI RADE

Verujem da će mnoge naše čitaocice zanimati kako rade numizmatička društva u drugim zemljama, kao što je to mene oduvek zanimalo. Ukoliko se to društvo nalazi u zemlji koja poseduje različitu veru i kulturu od naše, a pri tom istoriju srednjeg veka koja je usko vezana za našu, onda je to interesovanje još veće.

Član sam TND-a (Türk Nümismatik Derneği) od 1985. godine, te sam imao priliku da prisustvujem sastancima i učestvujem u radu društva, pa stoga i mogu da prenesem neka moja zapažanja. TND je u odnosu na naše društvo mnogo manje. Ono postoji od 1976. godine, kada ga je grupa entuzijasta na čelu sa prvim predsednikom gospodinom Cüneyt Ölger-om osnovalo. Od osnivanja društvo jednom godišnje izdaje i svoj biltén. U biltenu su radovi članova društva iz raznih oblasti numizmatike i faleristike. Osim biltena društvo sponzoriše i

studije i obimnije radeve iz numizmatike svojih članova (do sada su izdali tri kataloga), ukoliko odbor zaključi da je rad vredan pažnje (donosi neka nova saznanja).

Sastanci se održavaju subotom a na njima prisustvuju samo članovi društva ili njihovi gosti. Novi članovi se primaju nakon konsultacije predsedništva sa članstvom. Kriterijum za prijem u članstvo je mnogo strožji nego kod sličnih društava u svetu. Upoznao sam tokom poslednjih desetak godina mnoge dobre kolekcionare u Istanbulu koji nisu članovi društva (verovatno nisu primljeni). Na sastancima se prodaje materijal, ukoliko ga ima, po sistemu aukcije. Naime materijal procenjuje komisija od tri člana (jedan od njih obavezno je stručnjak za oblast na koju se materijal odnosi), određuje početnu cenu te nakon pregleda materijala aukcija započinje. Postignute cene na ovakvim aukcijama su ispod realnih

ili realne. Sve se obavlja u kratkom vremenu (procena i aukcija), a korist je višestruka. Materijal je u velikom broju slučajeva dospeo u ruke pravog kolezionara. Prodат je po realnoj ceni, a osim uvida društva o tome gde se nalazi materijal (ko je kupac) društvo ima i materijalnu korist, jer zadržava 5% od postignute cene.

Ranije je društvo jednom mesečno umesto aukcije, kada je nedovoljno materijala ili ga uopšte nema, organizovalo predavanja koja su snimana na magnetofonu. Predavanja su držali članovi koji su bili specijalisti za tu oblast. Trake sa snimljenim predavanjem su odlagane, zajedno sa knjigama, u biblioteku, a snimak je mogao da koristi svaki član.

Iz ovih nekoliko crtica o radu TND može se zaključiti koliku pažnju popularizaciji numizmatike i obrazovanju numizmatičara poklanja to društvo.

Miroslav Jovanović

SRPSKI SREDNJOVEKOVNI NOVAC - V

* NOVCI CARA STEFANA UROŠA V - KRALJA VUKAŠINA - DESPOTA JOVANA UGLJEŠE *

UROŠ V - Uroš Nejaki

Car 1355 - 71

Uroš, kao jedini sin cara Dušana, po očevoj smrti preuzima zvanično upravu nad zemljom. Kao što obično biva pri smenama na prestolu, susedi pokušavaju da iskoriste neiskustvo i nedovoljno utvrđenu ličnu vlast novog vladara. Rašku prvo napadaju članovi vizantijske carske porodice. Oni to ne čine organizovano i u ime cara već samostalno, sa ciljem obrazovanja svojih država, što znatno slablji njihovo delovanje. Braća Jovan i Aleksije Paleolog osvajaju Anaktoropol i Hristopol. Despot Nićifor II koristi smrt namesnika cesara Preljuba za osvajanje Tesalije s početka 1356, a nešto kasnije iz Epira proteruje Simeuna, Uroševog namesnika i strica, stvarajući tako svoju državu. Uroš nije bespomoćan. Raške čete suzbijaju Jovana Kantakuzona koji napada Ser i odupire se napadu Ugara sa severa. Tom prilikom namesnici Braničeva Rastislaci, svesni slabosti cara Uroša, svoju oblast odvajaju od Raške i pripajaju Ugarskoj.

Delovanje spoljnih neprijatelja ne bi bitno ugrozilo Rašku da je Uroš bio u stanju da zadrži centralnu vlast. Malo-pomalo Uroš je ustupao oblasnim gospodarima prerogative centralne vlasti tako da se njegova vlast smanjivala iz godine u godinu, da bi se na kraju svela na simboličnu. Nepoznati monah na marginama jedne knjige opisuje ga rečima "mlađan duhom", što u potpunosti objašnjava eroziju njegove vlasti.

Stric Simeon na saboru vlastele 1358. pokušava da dode na čelo države. Bez podrške vlastele, proteran iz Epira, zauzima grad Kostur i tu se proglašava za cara. Uroš ga lako pobedjuje kod Skadra 1358. Simeon se odriće raške krune, ali ostaje u Kosturu a podržava ga samo Urošev ujak despot Jovan Asen. Simeon koristi smrt Nićifora II 1359. I bez mnogo napora uspostavlja svoju

vlast u Epiru i Tesaliji koji su tako konačno izdvojeni iz raške države. I namesnik Valone despot Jovan Asen praktično izdvaja svoju oblast iz sastava Raške. Vojislav Vojinović je najuticajnija ličnost Uroševe vladavine, istupa samostalno ali zvanično priznaje i podržava cara.

Kuga koja je harala 1363. odnosi Vojislava Vojinovića, despota Olivera, despota Jovana Asena i mnoge druge Dušanove velikodostojnike, pa pruža šansu novoj generaciji oblasnih gospodara. U Zeli se učvršćuju porodica Balšić. Nikola Altomanović preuzima oblast svoga strica Vojislava Vojinovića, Lazar Pribićević je na čelu oblasti oko triju Morava a najmoćniji od njih, despot Jovan Uglješa Mrnjavčević drži Sersku oblast. Raškom, u ime cara Uroša, stvarno vlada Uglješin stariji brat Vukašin, kome sâm Uroš dodeljuje titulu kralja Raške. Takvo stanje ne odgovara vlasteli. Stvara se koalicija uperena protiv braće Mrnjavčević, u koju je uvučen i car Uroš. Postojeći istorijski izvori ne daju jasnu sliku tih događaja ali se ona nazire. Balšići su uzdržani, Lazar sa svojim pristalicima napušta koaliciju pred sâm sukob 1369, u kome je poražen Nikola Altomanović a Uroš zarobljen. Od tog trenutka Uroševa carska vlast je samo simbolična, čak i Dubrovčani, pobornici legaliteta, ne obraćaju se Urošu radi potvrde svojih privilegija. Umro je posle Maričke bitke 4. 12. 1371. Srpska pravoslavna crkva ga proglašava za sveca. Njegove moštvi danas se čuvaju u Sabornoj crkvi u Beogradu.

Erozija vlasti cara Uroša ilustruje i njegov novac. Od početka dobrog kvaliteta tekst vremenom postaje sve nejasniji. Predstave i tekst razlikuje se od kalupa do kalupa. To nisu nove vrste već krajnje alkavno izrađeni kalupi.

U vreme vladaine cara Uroša kovan je ovaj novac:

I. a) СФЬ ZP
VROSIV IPRATI
20 / 1,21 LJ(IX-19), J(67)

b) СФЬ ZP
IMPЕRATI VROSIVS
20/1,12 LJ(XI-20), J(-)

11. + ЂРШЬ ЦР

IC XC
17/0,40 LJ(-), J(72)

12. ....

.... 17/0,97 LJ(-), J(77)

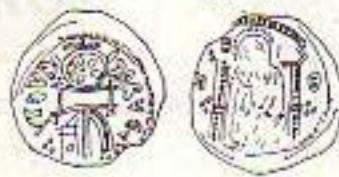
13. SIVXSI XISV ..

IC I
18/0,83 LJ(-), J(78)

14. VIOVĒI I IORVEV

20/1,12 LJ(-), J(-)

15. ZI ZI

IIIVO I II IOVI
17/0,81 LJ(-), J(83)

16. a) R V

IC I
18/0,97 LJ(-), J(84)

b) - konj okrenut na desno -
17/0,79 LJ(-), J(-)

SIMEON NEMANJIĆ - UROŠ PALEOLOG

protiv car Raške 1358.
episki car 1359 - 1371.

Rođen je u drugom braku Stefana Dečanskog, sa Marijom Paleolog. Učestvuje u realizovanju Dušanove politike, koja mu daje titulu despota. Dušanova smrt ga zatiče na mestu namesnika (oblasnog gospodara) novoosvojene oblasti Epira. Već 1356. odatle ga proteruje njegov šurak vizantijski despot Ničifor II koji od Epira i Tesalije stvara svoju nezavisnu državu. Simeon, uvidajući Uroševu nesposobnost, pokušava na saboru vlastele da se nametne za cara. Nepodržan od vlastele sa oko 5.000 vojnika zauzima grad Kostur i pokušava da se nametne silom. Uroš ga kod Skadra 1358. lako pobeđuje. Zahvaljujući podršci Jovana Asena I Uroševoj neefikasnosti Simeon ostaje gospodar Kostura.

Ničifor II gine 1359.g. a Simeun uspeva da se ubaci na njegovo mesto. Ni Raška ni Vizantija nisu u mogućnosti da mu išta ospore. Sebe naziva car Uroš Paleoolog a oslanja se na gradski grčki živalj. Kao i svi Nemanjići dosta pomaže crkvu.

Kao nezavisan vladar imao je mogućnost da kuje novac. Nema ni jedne novčane vrste koja bi se njemu mogla pripisati. Na svojoj teritoriji nije imao rudnike srebra a ni propagandne potrebe, pa se smatra da ga on nije ni kovao.

JOVAN NEMANJIĆ - JOVAN UROŠ PALEOLOG

Episki car 1371 - 73

Jovan je sin Simeonov i od početka njegove vladavine i suvladar. Jovan napušta presto da bi se zamonašio. Sahranjen je u svojoj zadužbini, manastiru Preobraženje na Meteorima. Jovan je poslednji vladar od zvaničnih Nemanjinih potomaka po muškoj liniji. U pogledu kovanja novca za njega važi isto što i za njegovog oca.

TOMA PRELJUBOVIĆ

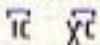
gospodar Janjine 1367 - 84

Toma je sin kesara Preljuba a pastorak sebastokratora Hlapena. Oženio se Marijom, čerkom cara Simeuna i od njega dobio na upravu Janjinu. Po povlačenju u manastir šuraka Jovana upravlja većim delom njegove države. Titulu despota dobija 1382. od vizantijskog cara. Što se tiče kovanja novca, za njega važi isto što i za Simeona i Jovana.

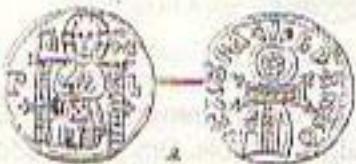
oblasni gospodari Braničeva

Kao Dušanovi, pa zatim i Uroševi namešnici upravljaju Braničevom i Kučevom. Ugarski kralj Ludovik I napada Rašku 1359. Osećajući slabost Uroševe vlasti a plašeći se da ne budu stalna meta ugarskih napada, Rastislalići prelazi na ugarsku stranu. Uroš je suzbio Ugare ali su Rastislalići ostali u vazalnom odnosu prema Ludoviku. Smatrajući da Ludovik ipak nije dovoljno jak oni se 1361. osamostaljuju. Ta samostalnost kratko traje. Već 1365. Ludovik ih vojnom silom stavlja pod kontrolu. Na njihovoj nekadašnjoj teritoriji nađen je "Đerdapski nalaz" u kome je bilo novca sa natpisom "sluga Branko". Na osnovu ostalog novca iz nalaza verovatno vreme zakopavanja ostave je 1365. Mesto i vreme zakopavanja kao i činjenica da su Rastislalići u tom trenutku bili samostalni navodi da se ta novčana vrsta pripše njima. Zabunu unosi ime Branko, koje je, po sadašnjem poznavanju tog istorijskog perioda, nosio otac samostalnog vladara Radića, a koji je umro 1352.

1. + СЛОГА БРАНКО

19/1,45 LJ(15 - 8), J(103)

VUKAŠIN MRNJAVČEVIĆ

kralj 1365 - 1371

O poreklu Mrnjavčevića nema podataka. Pod Dušanom, Vukašin se pominje kao župan, čelnik i peharnik. Značajnu ulogu dobija na dvoru cara Dušana. Diplomatski postupno povećava svoj uticaj na cara. U prvi plan izbija posle smrti Vojislava Vojinovića 1363. Već krajem 1365. dobija od Uroša titulu kralja Raške i praktično upravlja zemljom u ime cara. Pre Vukašina tu titulu nosio je car Uroš kao prestolonaslednik. Na ovaj način Vukašin je postao prestolonaslednik, iako nije bio ni u kakvom srodstvu sa Nemanjićima (Uroš nije imao dece). Takvo stanje izaziva otpor vlastele. Stvara se koalicija protiv Vukašina kojoj se kasnije priključuje i sâm car.

Vukašin razbija koaliciju i politički i vojno. Lazar Pribićević, sa svojim pristalicama, izgleda, priznaje Vukašina i koristi priliku da preuzme Rudnik od Nikole Altomanovića. Deo feudalaca, poput Balšića, drži se neutralno, a ostale na čelu sa Nikolom Vukašin je potukao 1369. na Kosovu. Tom prilikom car Uroš je zarobljen i od tada gubi svaki uticaj na zbivanja u

zemlji. Nikola je potukao i zadržao područje Ugarske zadržao kontrolu nad svojom oblašću. Vukašin se priprema na odlučujuću bitku sa Nikolom. Do velikih vojnih priprema dolazi tek 1371. Na zahtev despota Jovana Uglješa Vukašin odlaže obraćun sa Nikolom i priključuje se se bratu u napadu na Tursku da bi prekinuli stalno uznemiravanje sa te strane. Braće Mrnjavčević prelaze na tursku teritoriju, i kod Černomena na reci Marici, blizu tadašnje turske prestonice Jedrena, 26. 9. 1371. budu strašno potučeni. U bici ginu oba brata, a nema podataka da li se neko od njihove vojske spasao. Pogibijom braće Mrnjavčević i uništenjem njihove vojne sile njihova ionako nedovoljno učvršćena vlast se raspada. Turci ne žure da iskoriste plodove svoje pobeđe, dok raški feudalci koriste nestanak Mrnjavčevića da bi proširili i učvrstili svoje oblasti i tako dovršavaju raspad Raške.

Vukašin kuje sledeće vrste novca:

1. ДЕСПОТ ЈОАН ВАЉКАШИ

СФЬ ЗР

20/1,92 LJ(-), J(95)

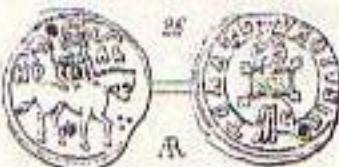

Ovom novčanom vrstom braće Mrnjavčević žele da se nametnu vlasteli probijajući pri tom monopol Nemanjića na kovanje novca uz pristanak infantilnog Uroša. Ovo je jedini raški novac sa tri imena. Nepostojanje Vukašinove kraljevske titule određuje kovanje na početak druge polovine 1365. odmah po dobijanju Uglješine despotske titule, a verovatno u čast toga.

2. КР АЬ

ВРО И ВСИ ЕРАТ (VROSIVS IMPERATOR)

20/1,20 LJ(IX-25), J(86)

3. КР АЬ

КІУРВМЛАН НЕІЗІАОЎКІЗ

(skraćeni grčki tekst koji u prevodu znači: Gospodina Uroša carica Jelena hristoljubiva.)

20/1,08 LJ(-), J(88)

4. ВЪХА БГАБЛАГ ОВѢОНИ КРАЛЬ

ІС ХС

18/1,30 LJ(-), J(98)

(Zbog nedostatka imena pojedini numizmatičari pripisuju ovaj novac njegovom sinu Marku.)

5. БАГО ВѢОНИ КРАВАЛЬ КАШИН

- (tekst u četiri reda)

ІС ХС

18/ LJ(X-26), J(90)

6. a) ВЪХА БГАБЛАГ ОВѢОНИ

ІС ХС

19/1,28 LJ(X-24), J(91)

b) ВЪХА БГАБЛАГ ОВѢОНИ

ІС ХС

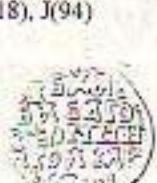
19/1,00 LJ(-), J(92)

7. a) ВЪХА БГАБЛАГ ОВѢОНИ

ІС ХС

19/1,12 LJ(X-18), J(94)

b) ВЪХА БГАБЛАГ ОВѢОНИ

КРАЛЬВА БКАШИ НЬ

- (tekst u šest reda)

ІС ХС

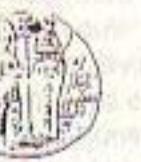
19/1,15 LJ(X-20), J(93)

8. К А ЛЬ ВАЛ ЬК ШИ

ІС ХС

18/1,14 LJ(X-16), J(89)

8. К Р А Л Ь

КРАЛЧ ДЕЛЬНА

19/1,41 LJ(X-21), J(87)

Ova vrsta novca ima isti avers kao vrste 2 i 3 a to upućuje da je kovan u isto vreme početkom 1366. odmah po dobijanju kraljevske titule. Grb Nemanjića na reversu ima umesto tri pera žensko poprsje, poput grba Mrnjavčevića. To ne može da se objašnjava neukošću rezača kalupa. Nejasno je na koga se odnosi ime Jelena. Uđovica Dušanova je carica. Vukašinova žena ako ima kao kraljevsko titуларно име Jelena zašto ga nije stavila na dve novčane vrste sa titulom kraljice koje je teško ne pripisati njoj.

UGLJEŠA MRNJAVČEVIC

despot Jovan Uglješa

gospodar Serske oblasti 1361 - 71

Uglješa je mlađi brat kralja Vukašina. Oženjen je Jelenom, čerkom cesara Vojihne, koja ga je dosta nadživila (kao monahinja Jefimija živeći na dvoru Lazarevića dala je veliki doprinos srednjovekovnoj književnosti). Pod Dušanovom vladavinom Uglješa se помиње као župan. Značajnu ulogu dobija na dvoru carice majke Jelene, koja u okviru Raške upravlja Serskom oblašću (Jegejsku, pirejsku i deo istočne, vardarske Makedonije). Diplomatski postupno povećava svoj uticaj na caricu majku Jelenu i praktično

majke, Uglješa dobila od cara Orusa despotsku titulu i Sersku oblast na upravu 1365.

Foto: 1369. kuje bez oznake sizerena samo jednu vrstu novaca

Sersku oblast od Vizantije osvojio je Dušan. Vizantijske tradicije kod stanovništva bile su još sveže. Uglješa nije imao potrebe da se bori za priznavanje od niže vlastele kao njegov brat Vukašin na starim raškim zemljama. Dobivši despotsku titulu i zvaničnu upravu nad Serskom oblašću istupa potpuno samostalno, neosporavan ni spolja ni iznutra. Svoju politiku usaglašava sa politikom kralja Vukašina. Salje svoje trupe na Kosovo 1369. i spremna se da uzme učešća u kasniji sukob sa Nikolom Altomanovićem. Serska oblast uz nemiravana je čestim pljačkaškim upadima četa Osmanlija koji su se već utvrdili oko Jedrena. Uglješa se brešava da ih umiri ili protera jakom vojnom intervencijom. Vukašin sa trupama pripremljenim za rat sa Nikolom Altomanovićem dolazi Uglješi u pomoć i zajedno prelaze na tursku teritoriju. Turci znajući kakva probleme prave Uglješi očekivali su njegovu reakciju. Na Marici 26. 9. 1371. noćnim prepadom iznenade i polpuno poraze braću Mrnjavčević.

Turci nisu raspolagali ljudstvom da bi odmah zagospodarili državom Mrnjavčevića koja je ostala bez vojne odbrane. Oni su se zadovoljili posedanjem dva utvrđenja i priznanjem turske vrhovne vlasti. To su proši uradili Vizantija i Bugarska pa zatim jedan po jedan lokalni feudalaci nekadašnje države Mrnjavčevića.

Uglješa kuje sledeće vrste novaca:

1. Zajednički novac prikazan kao I vrsta kralj Vukašina.

2. МОВИТД ESPOTIO

СФЬ CL

19/1,04 LJ(-), J(204)

3. +МОВИТД ESPOTIO

СФЬ ЧРЬ

19/1,0 LJ(XIV-11), J(203)

4. +МОВИТАД ESPOTIO

УРШР ЧРЬ

19/1,05 LJ(XIV-12), J(204)

(Sa oznakom sizerena Uglješa kuje dok je bio priznavao Uroševu vrhovnu vlast.)

5. +МОВИТАД ESPOTIO

IC XC

19/0,86

LJ(XIV-13), J(202)

Uglješin novac je znatno redi od Vukašinovog, što odudara od njihove moći i istorijskog značaja. To se može objasniti bogatstvom u srebru njihovih država. Za rudnike na istoku Serske oblasti samo se pretpostavlja da su u to doba davali srebro, dok je Vukašin raspolagao Novim Brdom a moguće je da je i Rudnik koji od 1369. pripada Lazaru kuje novac sa imenom kralja Vukašina.

Starije generacije numizmatičara ovaj novac pripisivale su Dušanovom velikodostojniku despotu Oliveru. Kombinaciju slova IOII čitali su kao OLI a ne kao IOA. Grb Mrnjavčevića na 2. 3. i 4. vrsti nedvosmisleno opredeljuje ovaj novac, a samim tim i ispravnost čitanja.

(Nastavak u sledećem broju)

Knjigu

SRPSKI SREDNJOVEKOVNI NOVAC

autora

Miroslava Jovanovića

možete nabaviti preko SND
Servisa za prodaju numizmatičke
literature i ostalog materijala

na svim sastancima
Srpskog numizmatičkog društva

Boško Bošković

NOVAC KNEZA LAZARA

DILEME VIŠE NEMA...

U časopisu "Starinar" za 1973. i 1974. godinu, u članku *Nova serija novih vrsta srpskog srednjovekovnog novca* (nastavak IX), Sergije Dimitrijević opisuje jedan novčić "neodređenog vladara ili feudalca", navodeći o njemu mnoge dileme, a sve zbog toga što novac koji je on opisao nije bio dobro očuvan. Pored dileme koju je imao, ovaj iskusni poznavalac na kraju zaključuje da "samo novonađeni primerci ove novčane vrste sa sačuvanim natpisima mogu da razreši ove dileme".

Ranije opisani primerak

Od iste novčane vrste pronađen je još jedan primerak (u zbirci B. Boškovića). Maksimalni prečnik ovog primerka je 15 mm, individualna težina 0,61 g. Ovaj novčić je očuvaniji od prethodno pomenutog i ilustrovunog te razrešava dilemu kome taj novac pripada.

Novonađeni novac

U opisu novca S. Dimitrijević kaže da vladar "u desnoj ruci drži skiptar sa krstom na kraju (?)" . Ovaj autorov znak pitanja je rešen tako što se na novopronađenom primerku jasno vidi da vladar u desnoj ruci drži skiptar sa krinom na kraju. Kružni latinični natpis gore desno glasi: *CONTEL - ACARO*. (Slovo *L* je naopako.) Ime "LACARO" (Lazar) se na novcu koji je S. Dimitrijević opisao nije videlo, pa je zato u njegovoj atribuciji došlo do dileme.

Izgled naličja novca u potpunosti odgovara Dimitrijevićevom opisu, samo što kružni latinični natpis oko Isusa ne počinje desno sa *COTORA*- [ ] ae, kako je S. Dimitrijević video, nego sa *NOVOBOR-TOTAV...*

Zaključak: Ovaj novac pripada knezu Lazaru, njegovoj latiničnoj novobrdskoj vrsti, kod koje Isus nije u mandorli.

Mali oglasi

PROVERITE KAKO PLAĆAM srednjovekovni srpski novac, razglednice i srpske knjige iz prošlog veka. Edi. Tel. 011/431-754.

SOKOLSKЕ ZNAČKE, knjige, razglednice, pisma, oznake i sl. iz razdoblja do 1930. godine kupujem. Dragan - Tel. 011 - 552-555 / lokal 105.

PAPIRNI NOVAC celog sveta! Kupovina i razmena. Tel. 011 / 652-606.

1000 KOM. EMAJLIRANIH ZNAČAKA po 1 dinar prodajem. Derić Dragoslav, Hilendarska 12. Tel. 011 / 332-045.

MENJAM, PRODAJEM, KUPUJEM metalni novac Amerike, Austrougarske, Švajcarske i papirni novac celog sveta. Tel. 011 / 25 46 131.

ПРОДАЈЕМ redovna i retka izdaja numizmatičkog novca СФРЈ, СРЈ, РС и РСК. Tel. 011 / 3224-307.

PROUČAVAM NUMIZMATIKU GRADA ŠAPCA . Biću zahvalan za sve nove informacije u vezi neobjavljenih numizmatičkih izdanja vezanih za ovaj grad. Tel. 015 / 20-623.

ODLIKOVANJA CRNE GORE, starinsko oružje i stručna literatura iz te oblasti. Razmena i kupovina. Tel. 011 / 1775-736.

KUPUJEM STARE VALJEVSKE razglednice, odlikovanja, medalje, papirni i metalni novac, probe. Ljubomir Đurđević, Oslobodiočci Valjeva 79/11, 14000 Valjevo.

EXLIBRIS nalepnice, a posebno Exlibris numismaticis razmenjujem i kupujem. Tel. 011 / 639-537.

KUPUJEM i razmenjujem srpski srednjovekovni novac. Tel. 011 / 787-846.

NAJBOLJE PLAĆAM stare akcije i stare srpske gravire. Tel. 011 / 431-754.

NUMIZMATIČKE I FILATELISTIČKE novitete svih država bivše Jugoslavije nudi Srebrenko Stojčić - Tel. 011 / 160-744.

РАЗГЛЕДНИЦЕ ВОЈВОДИНЕ kupujem. Ponuditi na Tel. 011 / 663-795.

OSMANLIJSKO KOVANJE AKČA NA BALKANU (III)

Nakon osvajanja Beograda 1521., Rodosa 1523. i pobjede kod Mohača 1526., u ekonomski ojačanoj državi započete su reforme. Zakoni ustanovljeni za vreme vladavine sultana Mehmeda II Osvajača, koji su odgovarali tadašnjim ekonomskim i političkim prilikama, bili su na početku XVI veka, u velikoj imperiji, prevaziđeni.

U periodu između 1525. i 1530. proradile su i dve nove kovnica novca na Balkanu. Prva od njih je još jedna kovnica novca u Novom Brdu, gde je već postojala kovnica po imenu Novar (u tvrdavi grada). Ta nova kovnica, zvala se NOVABERDA i nalazila se u varoši. Povećana proizvodnja akča, uslovila je otvaranje veće i verovatno organizovanije (modernije) kovnice novca.

Prema turskim dokumentima - defterima, od početka XVI veka stanovništvo u Novom Brdu se smanjivalo. Sa druge strane, mada je i produkcija srebra stalno opadala, povećan je broj tipova novca koji su kovani u Novom Brdu. Loša organizacija rudnika, kao i veliki priliv srebra iz "Novog sveta" uslovili su pad proizvodnje srebra, a bolja organizacija i veća kontrola kovnice novca, dovele je do povećanog broja tipova otkovanog novca - akča. Do 1536. godine akče su mogле biti kovane jednom kombinacijom istog tipa aversa i reversa od veće količine srebra. Nakon zakona o rudarstvu sa jednom kombinacijom aversa i reversa moglo se iskovati samo jedan "red" (36.610 gr. smese srebra i bakra). Drugim rečima, nakon svakog "reda" menjani su kalupi za kovanje.

Na osnovu do sada registrovanih akča sultana Sulejmana I Kanunija (turski = zakonodavac) kovnica Novar i Novaberda radile su istovremeno u periodu od oko 1530 - 1555. godine. Verovatno je posle tog perioda kovnica Novar zatvorena, jer do sada nisu registrovane akče iskovane u njoj.

Kovnica Novaberda je postepeno preuzimala proizvodnju

novca. Po otvaranju kovnice proizvodnja je mala, i akče su retke. Kasnije oko 1550, pri kraju rada kovnice Novar, situacija je obrnuta, tj. akče iz kovnice Novar su vrlo retke u odnosu na one iz kovnice Novaberda.

Na osnovu tipova i varijanti natpisa imena kovnice Novaberda možemo zaključiti i kako se razvijala kovnica i uticaj starosedelaca grada na ime kovnice. Neki od natpisa se mogu pročitati kao NOVA BERDA, NOVOBRDA ili NOVO BRDA, što je vrlo blisko nazivu grada na srpskom jeziku. Kasnije se ustalio naziv Novaberda, koji se i zadržao do definitivnog zatvaranja kovnice.

Kovnica novca u Novom Brdu su bile u posedu sultana, carsko dobro - HAS. Mada su verovatno radile pod jedinstvenom upravom, registrovane su akče iz samo jedne ili druge, ili pak iz obe kovnica što nam govori o samostalnom radu. Neke od proizvedenih akča u to vreme su vrlo lepe, ukrašene ornamentima (travkom, petljom sreće ili tačkama) a neke izuzetno retke. Među njima bih izdvojio tip akča koje su kovane nakon 957. AH (1550. AD), za koje smatram da su kovane kao neka vrsta prigodnog novca. Sve istorijske činjenice, kao i natpis na njima ukazuju da su te akče kovane povodom početka radova na džamiji Sulejmaniji u prestonici. Isti tip akča tada je kovan u svim većim kovnicama Anadolije i Rumelije (na Balkanu). One su do sada registrovane iz sledećih balkanskih kovnica: Kostantiniye, Edirne, Kratova, Novar-a, Novaberda, Üsküp-a, Siroz-a i Sidre Qapsi.

U prva dva perioda vladavine sultana Sulejmana I uz ime kovnica na reversu je natpis *Azze našruhu* (Svetla mu pobeda). Pred kraj drugog perioda vladavine na "prigodnim" akčama ponovo, kao i kod prvih vladara nalazi se natpis *Hullide mulkehu*. Nameće se zaključak da se za vreme sultana Sulejmana I, prvi natpis koristi u vreme mira, kada treba "(Bog da)

zaštititi vladarevo", a drugi kada ratuje i osvaja, onda "Neka mu je svetla pobeda".

**RAZLIČIT NAČIN PISANJA IMENA
KOVNICA PREMA AKČAMA
KOVANIM ZA VREME SULTANA
SULEJMANA I**

أَنْجُورَادْ   تَلْعَبِرَادْ

A   B

أَنْجُورَادْ   تَلْعَبِرَادْ

C   D

أَنْجُورَادْ

E

Belgrad

وَسْرَدْ   وَسْرَدْ

A   B

Edirne

قَطَاطِنْيَةَ   قَطَاطِنْيَةَ

A   B

Kostantiniye

قَنْطَوْعَ   قَنْطَوْعَ

A   B

قَنْطَوْعَ   قَنْطَوْعَ

C   D

Kratova

وَحَانَسْ   وَحَانَسْ

A   B

Kuçayna

A	B
مۇدۇۋە	
Mudava	

A	B
نوار	
Novar	

A	B
C	D
E	F
G	H
Novaberda	

A	B
Serez	

A	B
C	D
Srebrenice	

Nova kovnica na gore navedenom popisu je **SIDRE QAPSI**. Kovnica je počela da radi kada i kovnica Novaberda, oko 1530. Verovatno su otvorene na osnovu neke reforme iz tog vremena, koja je prethodila zakonu o rudarstvu. Kovnica Sidre Qapsi se nalazila pored Soluna i kao rudnik srebra i zlata je bila poznata još u antičko doba. Ukoliko uzmemo u obzir i zlatan novac (alün) uz akče iskovane u ovoj kovnici, onda je u tom periodu bila najproduktivnija u carstvu. Do sada je registrovano oko 100 tipova i varijanti akča iskovani u kovnici Sidre Qapsi. Na osnovu registrovanih akča iz ove kovnice, kao akča iz kovnica Kratova, Novara i Novaberda ustanovljeno je da su pojedini tipovi slični ili isti. Ovolika podudarnost kod kovanja akča nije uočena kod ostalih kovnica ni u Rumeliji ni u Anadoliji. Razlog za takvu podudarnost je ne samo ista regionalna organizacija kovnice i striktno pridržavanje zakona o kovanju, nego i saradnji tih kovnica. U prilog ovome je i jedna vrlo retka akča - "hibrid" otkovana sa dva reversa, koja na jednoj strani poseduje ime kovnice Katova, a na drugoj Sidre Qapsi.

Uz dve novootvorene kovnica u I periodu (1520 - 1534) vladavine sultana Sulejmana I, osvrnuo bih se na rad još jedne, kovnica novca u gradu Serezu. Kovnica pod imenom **SIROZ** (ili **SIRUZ**) otvorena je još za vreme vladavine sultana Mehmeda I u periodu 816 - 822 AH (1413 - 1419 AD), a kovnica **SEREZ** za vreme istog sultana ali nešto kasnije, u periodu 822 - 824 AH (1419 - 1421 AD). Kasnije, za vreme vladavina ostalih sultana akče su kovane samo u kovnici Serez. Odmah nakon stupanja sultana Sulejmana I na presto, na akčama se opet nalazi ime i kovnica Serez i Siroz (ili Siruz). Mada pouzdanih dokaza nema, postoje neki pokazatelji po kojima možemo da prepostavimo da je i kovnica Siroz (ili Siruz) bila u gradu Serezu. Takođe nije definitivno ustanovljeno da li se ime kovnica tumači kao Siroz ili Siruz.

Verovatno je i kod ovih kovnica slučaj kao i kod kovnica Novar i Novaberda. Na ovo ukazuju sljedeće kovanice, početka

radova na džamiji Sulejmaniji 957. AH (1553. AD), samo iz kovnice Siroz (ili Siruz). S obzirom da je ta kovnica bila "nova" - ponovo otvorena, logično je da je bila i modernija u odnosu na kovnicu Serez. Zato je i u Siroz (ili Siruz) i kovan novac, "prigodne akče" koje su zahtevale nešto bolju pripremu kalupa za kovanje.

Prema registrovanim akčama iz i jedne i druge kovnica u gradu Serezu, može se zaključiti da su radile samo kada je bilo materijala (srebra). Ovo se odnosi ne samo na prvi, nego na sva tri perioda vladavine sultana Sulejmana I.

Drugi period vladavine sultana Sulejmana I, kada se na aversu akča nalazi natpis "*Sultan Suleiman Şah sin Selima Hanı*" od oko 1534 - 1555. odlikuje se velikim brojem tipova aversa i reversa kao i kombinacijama između njih. Uz akče iz kovnica Kostantiniye, Edirne, Kratova, Novara, Novaberde, Uskupa, Sereza, Siroza (ili Siruza) i Sidre Qapsija se pojavljuju prvo, oko 1550, iz kovnice **SREBRENICE** (Srebrenica), a nešto kasnije i **KUÇAYNE** (Kučajna).

Tada novootvorena kovnica novca Srebrenice je proizvodila tipove akča kao i sve ostale do tada postojeće kovnice. Sve akče kovane u ovoj kovnici novca su retke a neke od njih i lepe (izuzetna kaligrafija) i izuzetno retke.

Kovnica novca Kuçayne se po proizvodnji akča razlikovala od svih ostalih kovnica na Balkanu. Tipovi akča iskovani u ovoj kovnici novca do kraja II perioda, kao i oni na početku III perioda su jedinstveni. Ornament u kojem je upisan tekst na aversu i reversu, uz veliki broj tipova i varijanti ukazuje na autonomnost kovnica. Iz ovoga proizilazi da je kovnica imala specijalan status, bila je carski posed (*HAS*), koji u tom periodu nije izdavan u zakup.

Sve akče iskovane u ovoj kovnici novca su retke, a neke od njih i lepo, maštovito dizajnirane i izuzetno retke. Vredno je napomenuti da su akče izradene od boljeg (čistijeg) srebra u odnosu na one iz ostalih kovnica. Ovakvo "poštenije kovanje" u odnosu na kovanja kasnijih sultana iz carskih kovnica kasnije nije zabeleženo.

A	F
B	G
C	II
D	I
E	J

Sidre Oapsi

A	B
C	D
E	F
G	II
I	
II	
I	
Üsküp	

Akće kovane u novootvorenim kovnicama na Balkanu za vreme Sulejmana I

Srebrenice

Kuçayna

Mudava

Početkom trećeg perioda, kada se na aversu akče nalazi natpis "Sultan Suleiman sin selima Hana", prestala je da proizvodi novac kovnica Novar. U istom periodu, ali nešto kasnije, prestaje sa proizvodnjom i kovnica Serez. Sve ostale kovnice koje su radile u prethodnom periodu nastavile su da proizvode akće. Uz njih pri kraju tog perioda, registrovane su akće iz dve nove kovnica. Prvo, iz kovnice BELGRAD (Beograd) a zatim iz kovnice MUDAVA (Moldova Veche - Rumunija). O kovnici novca u Beogradu i njenoj proizvodnji novca,

Poslednja kovnica koja je otvorena u ovom periodu je kovnica MUDAVA. To je jedina kovnica koja se nalazila na tlu današnje Rumunije. Prema sačuvanim dokumentima iz tog vremena zna se da je radila do kraja vladavine sultana Sulejmana I, 1566, ali nije zabeleženo kada je počela sa radom. Na osnovu tipova akče (kombinacija aversa i reversa), kao i natpisa imena kovnice može se zaključiti da je kovnica otvorena oko 1565. godine. Do sada je registrovano samo 4 tipa akče uz par varijanti tih tipova. Sve akće kao i zlatnici (altuni) koji su

Akće sa istim tipom aversa kovane povodom izgradnje džamije
Sulejmanije

Edirne

Kostantiniye

Kratova

Novar

Novaberdu

Sidre Oapsi

Siroz

Üsküp

akće i altuna, već je bilo reči u prvom broju našeg časopisa pa bih samo naše čitaocе pudsetio da je otvorena 1562-3. godine.

kovani u ovoj kovnici su vrlo retki. Opravdano se pretpostavlja da je ta kovnica bila otvorena ili pred sam pohod na Siget ili za potrebe pohoda.

Poslednji tip akče sultana Sulejmana I je kovan za potrebe pohoda na Siget. Akće tog tipa su registrovane iz kovnica Kostantiniye, Edirne, Kratova, Novaberde, Mudave, Kuçayne i Beograda, tj. iz kovnica koje su se nalazile ili na putu ili pored njega pri pohodu na Siget. Te akće su izuzetno retke jer su kovane u vrlo kratkom periodu.

TALIR MARIJE TEREZIJE IZ 1780. GODINE

Srebrni novac - talir, sa poprsjem Marije Terezije, koji je kovan od 1780. više od 160 godina bio je uzor dobre i rado primane monete. Prvi primerci ovog novca, pod imenom levantski talir, otkovani su u Ginsburgu u Bavarskoj.

Od 1780. do danas ovaj novac je kovan u mnogim poznatim svetskim kovnicama kao što su Beč, London, Rim, Pariz, Brisel, Bombaj i drugi. Ovaj novac sa manjim izmenama u prečniku i težine iz raznih kovnica, na aversu uvek poseduje poprsje carice sa dijadmom od visera i udovičkom maramom. Haljina je drapirana na desnom ramenu i zakaćena kopčom (fibulom) od kojih se proteže krzno hermelina. Ispod poprsja se nalaze inicijali S.F., oznaka službenika, gravera carske kovnice u Ginsburgu, Siebela i Fabija. Okolo po obodu je upisano: M(arija) Terezija D(ei) G(ratia) R(omanorum) Imp(eratricus) Hu/ngaria Bo(hemia) Reg(ina).

Na reversu se nalazi dvoglavi orao sa raširenim krilima i grbom na prsima. Na levoj strani u gornjem uglu je grb Madarske, a u desnom Čehoslovačke. Pri dnu, levo Burgundije a desno Bavarske. Po rubu novca je isписан je ispučen tekst: "Justicia et Clemencija" (pravda i milost). Talir je od finog srebra i težine oko 30 grama.

Od početka kovanja ovaj novac bio je cenjen zbog svoj kvaliteta, gde god je cirkulisan. U mnogim zemljama je usvojen kao jedino platežno sretstvo. Zanimljivo je da je kovan za neke afričke i azijske zemlje. Popularnost ovog novca potvrđuju i razni nazivi koje je dobio u Arabiji, kao što su "Rial Kebir" ili veliki talir pa "Rial Namsavi" ili austrijski talir, zatim "Rial Abu-tair" ili orlovske talir.

Cirkulacija ovog talira nije poznavala granice. Istovremeno se mogao videti u Saudijskoj Arabiji i Jemu, ili u Adenu, Kuvajtu, Omanu ili u drugim zemljama Bliskog istoka. Kada je 1928. godine kralj Saudijske Arabije, Ibn Saud, uveo saudijski rial vezan za sterling, naišao je na veliki otpor, te se talir Marije Terezije i dalje rado primao.

Italijani su nakon okupacije Asaba i Masue (1882-1885), te osnivanjem kolonije Eritreje, uveli eritrejski talir, koji je vredio 5 lira, kao još nekoliko tipova novca sličnog taliru Marije Terezije.

Računajući na veliku popularnost, talira Marije Terezije, Viktor Emanuel III proizvodio za Eritreju, rupiju a zatim talir koji je neverovatno sličan svom uzoru.

Verovatno je na popularnost ovog talira osim kvaliteta i predstava na novcu. Ubranjena, korpusna ženska figura bila je bliska idealu orientalaca.

Italija je u Etiopiji nameravala da uvede novac 1935, ali zbog popularnosti talira na tim prostorima morala je da odustane. Zatražila je dozvolu od Austrije da kuje talire tipa Marije Terezije, koju je i dobila. Ugovorom od 9. jula 1935, koji je trebalo da važi do 1960. kovan je 10.000 talira godišnje. Rimsko kovnica novca je iskovala od avgusta 1935. do maja 1937. godine, za cijelu Banco di Roma 18 miliona, 1937-38. godine, 500 hiljada, a kasnije još 945 hiljada talira. Taliri su upotrebљeni za uvoz kafe iz Etiopije. Tada su i Engleska i Belgija poslužile da proizvode talire za svoje kolonijalne posede.

Za vreme II svetskog rata, kada se očekivalo nedostatak ovoga novca u opticaju, kovnica novca u Bombaju je počela da ga proizvodi za druge zemlje. Nakon oslobođenja Etiopije, talir je zamjenjen sa etiopskim dolarom. Taliri koji su do tada cirkulirali u Etiopiji preplavili su Arabiju i bili rado primani.

Posle II svetskog rata novonastale države u Bliskom istoku su počele da proizvode same svoj novac. Na to ukazuje i broj otkovanih talira u bečkoj kovnici u tog vremena:

4.397 hiljada komada	-	1946. godine
8.684	"	1947. "
6.704	"	1948. "
3.296	"	1949. "

Od prvog kovanja do danas iskovano je oko 200 miliona talira. Od toga je samo za tržište bliskog istoka proizvedeno oko 300 miliona. Izvozilo se uglavnom preko Trsta. Prevoz su vršile prvo indijske kompanije, a austrijsko-madarski Lojd pa trščanski Lojd.

*****

Mali oglasi

1000 KOM. EMAJLIRANIH ZNAČAKA po 1 dinu pro-dajem. Đerić Dragoslav, Hilendarska 12. Tel. 011-332-045.

KUPUJEM STARE VALJEVSKIE razglednice, odlike, medalje, papirni i metalni novac, probe. Ljubiša Durdević, Oslobođoci Valjeva 79/11, 14000 Valjevo.

KUPUJEM I MENJAM stari metalni i papirni novac. Tel. 011 / 421-430.

MENJAM RETKE STARE ZNAČKE, MEDALJE I ORDENJE. Tel. 011 - 420 339

**CENE PAPIRNOG NOVCA
KRALJEVINE CRNE GORE**

FORMIRANE NA SASTANCIIMA NUMIZMATIČARA U SRBIJI 1997.

Cene su u poenima. Vrednost 1 poena = Din. 3,30 -
1 DEM = 1 poen - 1 USD = 0,60 poena

Napomena: Date su cene samo za svaki osnovni tip novčanice - apoena.

k r a f t e t

datum: 1. 10. 1912

1 perper

III II I

5 10 30

k r a f t e t

datum: 1. 10. 1912

50 perpera

III II I

500 1000 1500

2 perpera

5 10 20 30

100 perpera

1500 200 2500

5 perpera

10 20 50

datum: 25. 7. 1914

1 perper

2 5 10

10 perpera

10 30 80

2 perpera

2 5 10

50 perpera

10 30 100

5 perpera

2 5 15

100 perpera

20 80 200

10 perpera

2 5 20

Napomena: Cene novčanica su iste za oba izdanja!

20 perpera

5 10 30

AUSTRO - UGARSKA OKUPACIJA

izdanja: 1. 6. 1917. - 20. 11. 1917.

1 perper

5 10 20

2 perpera

5 10 20

20 perpera 2 5 15

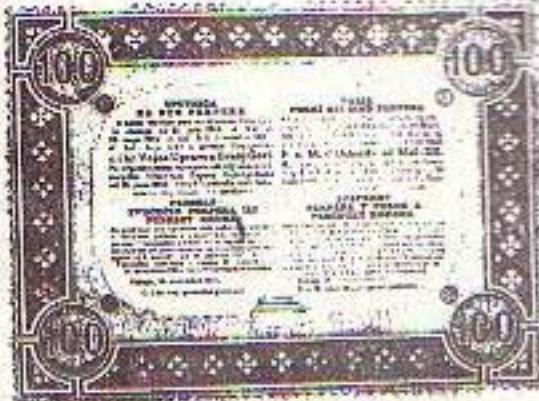
20 perpera 5 10 30

50 perpera 20 50 100

100 perpera 50 100 200

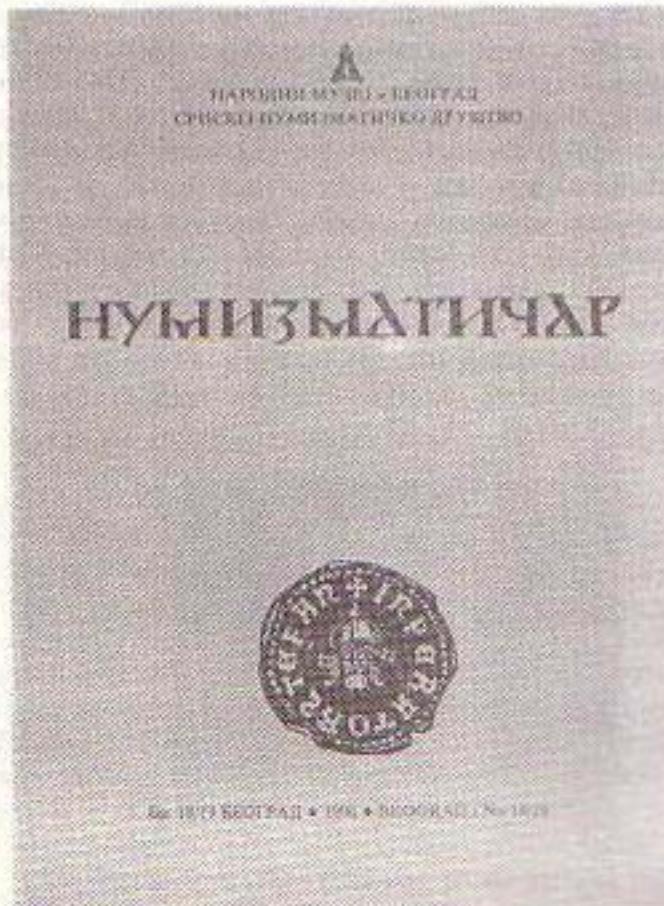

Autor: Zoran Jlić

NA NAŠIM SASTANCIMA,
UTORKOM,
MOŽETE KUPITI
ČASOPIS KOJI IZDAJE
NARODNI MUZEJ - BEOGRAD

U
SARADNJI SA SND-om

SRPSKA ISTORIJA ILUSTROVANA NOVCEM

Internet prezentacija "Serbian History Through Coinage". Autor: Radmilo Božinović;
Copyright © 1996, 1997 Serbian Unity Congress (Srpski kongres jedinstva).

Milioni internet korisnika širom sveta mogu na web adresi "<http://www.suc.org/exhibitions>" pregledati jednu vrlo atraktivnu "izložbu" našeg metalnog novca, srednjovekovnog i modernog.

U uvodnom delu ove tzv. prezentacije autor, dr Radmilo Božinović iz San Jose, California (a koji je takođe član Srpskog numizmatičkog društva u Beogradu), uz sliku čuvene srpske freske *Beli anđeo*, navodi (na engleskom): "Od nastanka novca, pre više od 2.600 godina, bavljenje numizmatikom - naukom o metalnom novcu - predstavlja fascinantni trud koji se isplati. Izučavajući predstave na novcu, jezik u natpisima, umetničko izražavanje, sadržaj metala i drugo, možemo često da pronademo vredna svedočanstva ne samo o određenoj monetarnoj ekonomiji, nego takođe o davnim vremenima i društvinama, i o dinamici njihovog razvoja. Nadamo se da će prezentovani materijal ilustrovati značaj numizmatičkog istraživanja, a još više bogato istorijsko iskustvo vremena koja ova prezentacija pokriva".

Na sledećoj stranici prezentacije dat je sažet, ali veoma dobro sastavljen, tekstualni prilog pod naslovom "Srednjovekovni srpski novac". Ovo poglavlje završava se dobro poznatim stihovima Dante Alighierija, a koji se odnose na srpske matapane kralja Milutina kovane po uzore na venecijanska izdanja. To je, potom, kataloški ilustrovano novcem mletačkog dužda Jacopa Tiepolo (1229-1249). Nakon prikaza tog venecijanskog novca, kataloški su obradena izdanja srpskih matapani, a koje su kovali kraljevi: Stefan Uroš I Nemanjić (1243-1276), Stefan Dragutin (1276-1282) i Stefan Uroš II Milutin (1282-1321). Ovaj poslednji, svojim krstastim dinarima sa ljljanima, započinje sa kovanicima koja više ne sledi "klasična" matapanska izdanja (na kojima je na aversu srpski kralj i Sv. Stefan, a između njih zastava). Sledi kataloška prezentacija (a svi primerci opisanog novca su ilustrovani) izdanja kasnijih srpskih vladara, koja su po svojoj ikonografiji izuzetno raznolika. Prikaz tog novca

daje se takođe po vladarima, od Stefana Vladislava II (1321-1324) do cara Stefana Uroša V (1355-1371). Nakon prikazanog novca srpskih srednjovekovnih kraljeva i careva, prikazan je i novac lokalnih srpskih vladara - od despota Jovana Olivera (1341-1363), kralja Vukašina, Marka Kraljevića i kneza Lazara Hrebljanovića (1371-1389) do velikaša Vuka Brankovića i Jakova, despota Stefana Lazarevića i Đurda Brankovića (1427-1456). Kao svojevrstan kataloški prilog prikazan je i novac bosanskih kraljeva Tvrtka II Kotromanića (1420-1443) i Tomaša Ostojića (1443-1461), kao i novac Dubrovnika, koji je prikazan na nekoliko stranica: rana izdanja, 10-17. vek i izdanja u 18. veku. U toj grupi prikazani su i neki srodnii primerci srednjovekovnog novca iz ovog regiona: kovanja bugarskog cara Jovana Aleksandra, rumunskog kneza Mirče Starogog i madarskih kraljeva Matije Korvina i Jovana Zapolje.

Prezentacija navedenog srednjovekovnog novca sastoji se od opisa aversa i reversa svih prikazanih vrsta novca, nakon čega su date detaljnije "istorijske beleške" i "numizmatičke beleške".

Na samom kraju ove odlično dokumentovane numizmatičke "izložbe", prikazan je i sav metalni novac Srbije i Crne Gore kovan u 19. i 20. veku. I ovde su ilustracije izvanredne, počev od prikaza konaka Kneginje Ljubice i panorame Sv. Stefana, u uvodnom delu teksta, pa do fotografija svih prikazanih monetarnih izdanja, po vladarima.

Ovu internet prezentaciju iskreno preporučujemo svima koji imaju mogućnost korišćenja računara u numizmatici, jer je ista profesionalno urađena i na vrhunskom je svetskom nivou. Mi sa pravom možemo biti veoma ponosni što je naša numizmatika, na ovaj najsvremeniji način, predstavljena milionskom auditoriju širom sveta.

Ranko MANDIĆ

GOSPODIN DESPOT STEFAN LAZAREVIĆ (1389 - 1427)

- prvi nosilac ordena viteškog reda Zmaja prvog stepena -

Mladi knez Stefan Lazarević između Istoka i Zapada

Pošle kosovske tragedije 1389. godine, kada je stradao cvet srpskog plemstva, na čelo zemlje dolazi devanaesto godišnji knez Stefan Lazarević. Život mu je bio pun dramatičnih promena. Postavši turski vazal prinudjen je da uz potroću majke Milice vodi mudru politiku i da na taj način lavira između Istoka i Zapada. Vaspitan u duhu pravoslavlja i viteštva, izrastao je u vladara velikih umnih i fizičkih sposobnosti. Istoriski izvori, a to nam potvrđuju freske iz njegovih zadužbina, prikazuju ga kao visokog, pitomog, blagog lika, kovrdžave kose i rdeće kratke brade. Osim fizičke lepote, Despota je krasila i duhovna lepota. Bario se književnošću i smatra se najobrazovanijim i najpotpunijim vladarem našeg srednjeg veka. Bio je i veliki junak. Odvažan, kako na državničkom tako na bojnom polju. Junak Nikopolja i Angore, postao je strah i trepet za Turke. Svi su ga poštivali: narod, Ugri, Turci, Dubrovčani, Tamerlan.

Despot se dolaskom na vlast našao u nezavidnoj i veoma složenoj ulozi: vazal Turaka, kasnije srodnik Italijana preko supruge Jelene, prijatelj Madara i Dubrovčana, sledbenik vizantijskih državničkih i hrišćanskih načela, član viteških redova, koji je preko Ugri prihvatio i evropske uticaje. Bio je vojnik-vitez, diplomat, veliki graditelj gradova i manastirske zadužbine; prvi posvećeni vladar, začetnik jednog novog kulturnog perioda u istoriji Srba, autor zakona o rudnicima.

ŽIGMUND LUKSEMBURŠKI (1358 - 1437)

- saveznik i prijatelj despota Stefana i osnivač viteškog reda Zmaja

Žigmund Luksemburški, sin cara Karla IV., došao je na vlast 1387. godine. Imao je titulu ugarsko-hrvatskog kralja, a od 1411. godine i nemačkog cara.

Smatrajući da može da sakupi dovoljno vojske za krstaški rat protiv Turaka, on za ovaj poduhvat poziva većinu evropskih vladara, velikaša i vitezova.

Despot Stefan Lazarević
(iz litografije "Manasija" Stevana Todorovića)

Saborno mesto bilo je Budim. U ovom ratu učestvuje i knez Stefan Lazarević sa svojih 5000 oklopnika u svojstvu turskog vazala. Bitka se odigrala kod Nikopolja. Nedisciplinovana krstaška vojska je doživela poraz, a Stefan Lazarević izašao je kao junak pobedničke strane oborivši lično Žigmundovu zastavu.

Angora, 28. juna 1402. godine. Vodi se čuvena bitka između Turaka i mongolskog vođe Tamerlana (1336 - 1405), koji je ovaj pohod planirao još dve godine ranije. Stefan kao vazal učestvuje u ovoj bici sa svojim oklopnicima. Ishod bitke je fatalan za Turke, ali je Stefan Lazarević iz nje izašao ponovo kao veliki i poštovani junak, kome se divio i sam Tamerlan.

Posle Bajazidove smrti između Žigmunda i Stefana se razvijaju srdačni i prijateljski odnosi. U znak prijateljstva Stefan dobija od Žigmunda 1403. godine Beograd, Mačvu, Banat sa gradom Sokolom i Valjevom. Ovim gestom Žigmundu je obezbeđeno dobro zalede od Turaka. Evo kako Kostantin Filozof obaveštava u "Žitiju" o predaji Beograda: "... a kada je ovo čuo zapadni vladilac (Žigmund) posla poslanike da bi došao u ljubav (sa Stefanom). A ovaj, kada je našao zgodno vreme da bude drug ovome, primivši ljubočasno poklisa i ugosti dovoljno, kao što je i imao običaj, i sa poslanicima potvrdi ljubav."

Godine 1405. Žigmund se ženi u Krapini Varvarom, crkrom grofa Hermana Celjskog. Kada je s proleća 1410. Žigmund pošao na Bosnu, Stefan je bio taj koji je pružio pomoć. Najverovatnije 1413. godine Despot kao nagradu dobija od Žigmunda između ostalog i rudarski grad Srebrenicu u Bosni, gde je osnovao kovnicu novca (Nova ceka gospodina despota). Stefan i dalje održava srdačne odnose sa Žigmundom i u nekoliko mahova putuje u Budim. Pominje se njegov boravak u Budimu 10. Junu 1411. godine, zatim 1412. godine, kada je prisustvovao velikim svečanostima u Budimu na ostrvu Čepelj povodom proglašenja Žigmunda za nemačkog cara (21. juna 1411.). Treba reći da je to bio veličanstven skup vladara i velikaša iz 17 zemalja sa velikom svitom. Despot se na ovom saboru isticao lepotom lika i duha, pa je biograf zabeležio da je "sijao kao mesec posred zvezda".

Žigmundova velika naklonost prema Stefanu, koju mu se mnogo kasnije, 1426. godine ugovorom u Tat zakleo na vernost u vezi sa nasledjem srpskog prestola, nije

bez osnova. Srbija je trebalo da bude bedem odbrane od Turaka. Zbog ovakvih Žigmundovih težnji Stefan je i postao cenjena ličnost na budimskom dvoru, a zahvaljujući tome i jedan od najbogatijih posednika u Ugarskoj. U to vreme se i privredni položaj Srbije poboljšava, naročito grada Beograda. Obnovljeni Beograd postaje od 1403. godine despotova prestonica, a time ne samo značajan trg već i važan tranzitni centar balkansko-ugarske saobraćajne mreže.

Despot Stefan Lazarević postaje prvi nosilac ordena viteškog reda Zmaja

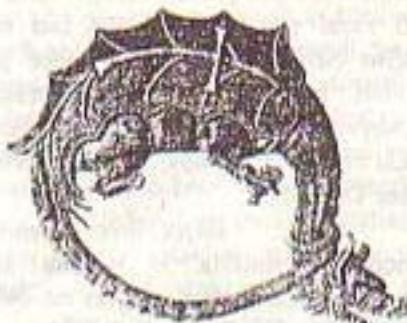
12. decembra 1408. godine kralj Žigmund sa suprugom Varvarom osniva u Budimu viteški red Zmaja. Orden ovog viteškog reda predstavlja je okrenutog zmaja prikačenog na ogrlicu od dvostrukog lanca. Zmaj je predstavljen sa isplaženim jezikom i dugačkim repom obavijenim oko vrata. Na ledjima zmaja je bio štit sa

zlatnim krstom, koji je nosio natpis:
O quam misericors est Deus justus et patiens (kako je Bog milostiv, pravedan i strpljiv).
U Acta literaria br. 167 na slici vitezova ovog reda zmaj nije prikazan sa repom oko vrata i malo je drugačiji.
Prikaz zmaja koji je

okrenut, ali bez obavijenog repa oko vrata, nalazi se u Catalogo degli ordiniequestri e militari iz Pariske zbirke (Filipus Bonnanius, Roma 1974.).

Orden je visio na veržici i nosio se oko vrata. Ko je od plemstva imao prava da bude uveden u red Zmaja? Za orden viteškog reda Zmaja prvog stepena, koji je bio ograničen na 24 osobe, mogli su biti izabrani samo domaći svetovni plemići, koji su samim tim postali kraljevi tajni savetnici i njih je mogao da odlikuje, odnosno uvede u red Zmaja samo ugarski kralj sa kraljicom. Za vitezove ovog ordena drugog stepena kralj i kraljica su mogli imenovati neograničen broj vitezova, čak i tuđince. U osnivačkoj povelji reda Zmaja, koju je prvi potpisao despot Stefan, poimenice su pobrojani vitezovi prvog stepena, ljudi sa stečenim naročitim zaslugama za ugarski presto. Kod samog uvođenja ordena radilo se o Žigmundovoj zahvalnosti za pomoć ukazanu mu u ratu. Od vitezova-nosilaca ordena Zmaja prvog stepena poznata su 22 imena, dok dva nedostaju:

- srpski despot Stefan Lazarević
- grof Herman Celjski
- Hermanov sin Frederik
- palatin Nikola Gorjanski
- Šćibor Šćiborić
- Ivan Tamosi
- Jakov Lacković de Zanto

STAK VITEŠKOG REDA ZMAJA
Pečat osnivača je stak - kataloga 1408. godine.
Izvor: Šćibor Šćiborić, 1408. godina.

- mačvanski ban Ivan Morović
- severinski ban Pipo de Ozora (Pipo Spano)
- Nikola Seč
- knez Karlo Krbavski
- Simon Kanjević Sečen
- knez i grof Ivan Krbavski
- Ivan Jurjević Alsan
- Petar Čeh od Levanjske varoši
- bivši erdeljski vojvoda Nikola Čak
- bivši hrvatski ban Pavao Bisen
- bivši hrvatski ban Pavao de Peć
- sikulski grof Mihajlo Nadadž
- marmoroški župan Petar Perenj
- Emerik Perenj
- Ivan Gorjanski, brat palatina Nikole.

Despot Stefan je, kako je već rečeno, prednjačio u redosledu imenovanja.

Od naših poznatih plemića nosioci ordena viteškog reda Zmaja, najverovatnije drugog stepena, bili su:

- herceg Hrvoje Vukčić-Hrvatinić,
- kralj Ostojić (na osnovu nalaza nadgrobne ploče u Bobovcu sa heraldičkim znakom zmaja) i
- vitez Pribislav Vukotić, savetnik hercega Stepana Vukčića-Kosače (na osnovu testamenta).

Raspolažemo podacima o tome kakvu su odeću vitezovi ovog reda nosili i kojim običajima i pravilima su bili dužni da se podvrgnu. Kao uniformu članovi reda Zmaja su nosili crvenu odeću. Preko nje ogrtać zelene boje, na kojem je bio zlatan lanac, a o njemu je visio orden. Zmaj je bio ukrašen draguljima koji su navodno imali da odagnaju i prevare davole i jeretike.

Statut ovog reda obavezivao je članove da pomažu udovice i siročad. Poznato je da je despot Stefan obilato pomagao nevoljnike. Petkom su članovi reda oblačili crna odela. Ako u slučaju smrti člana ovog reda neko ne bi mogao da prisustvuje pogrebu, bio je dužan da pokojniku održi posmrtnu misu, a propust li misu, imao je da plati četiri dinara; ako, pak, neko od članova petkom ne obuće crnu odeću, morao je da plati četiri mise u slavu pet Hristovih rana.

Poznata nam je još jedna odredba statuta reda Zmaja: nijedan član nije mogao biti osuden bez znanja i učešća ostalih članova reda. Ovo saznajemo iz molbe splitskog hercega Hrvoja Vukčića-Hrvatinića, upućene kralju Žigmundu. Hrvoje Vukčić je najverovatnije prvo bitno dobio orden Zmaja prvog stepena. Kada je prešao na stranu kralja Ladislava postao je automatski Žigmundov neprijatelj. Ovaj mu je oprosti vrativši mu orden Zmaja, ali drugog stepena. Logično da bivši neprijatelj nije mogao više nositi visoko odlikovanje. Pomen o postojanju ovog reda nalazimo sve do sredine XV veka. Koliko je simbol ovog reda - zmaj bio popularan, saznajemo iz nekih izvora navedenih u daljem tekstu.

Ovo odlikovanje je od 1431. godine nosio ugarski vojvoda Vlad V Cepeš, zapamćen pod nadimkom Drakul (zmaj), čije je ime danas vezano za čuvenog vampira grofa Drakulu.

Konstantin Filozof beleži u svom "Žitiju" da je Despot, budući da ima veliki autoritet kod "Zapadnih" imao vlast "kraljeve blagorodne i slavne vitezove venčavati". Pošto je kao vladar i prvi član jednog od slavnih viteških redova "imao vlast", a uz to bio omiljen kao ratnik i vladar pun viteških vrlina, to su mladi kandidati hrili njemu da ih on proizvede za viteza. Treba naglasiti da je ova despotova aktivnost vezana za Ugarsku a ne za srpsku zemlju.

Pripadnost viteškim redovima je već počela da se smatra odlikovanjem sa vidljivim znakom reda. To je bilo ishodište za razvoj ordena do današnjih dana.

Pripadnici Zmajevog reda imali su pravo da na svojim grbovima prikažu zmaja. (Rekonstrukcija grba Lazarevića, gde je predstava zmaja data na osnovu originalne srednjovekovne aplikacije.)

Tokom iskopavanja na beogradskoj tvrđavi u vremenu od 1971-73. godine, tačnije prilikom arheoloških istraživanja srednjovekovnog dvora despota Stefana Lazarevića pronadeni su fragmenti pećnjaka (kaljevi) za peći koje su tada predstavljale važan element unutrašnje arhitekture dvorova. One su u prvo vreme bile ukrašavane floralnim motivima, žanr scenama i scenama turnira i lova. Rekonstruisani fragmenti pećnjaka iz unutrašnjeg utvrđenja beogradskog grada iz perioda vlasti despota Stefana nose na sebi simbol zmaja sa repom obavijenim oko vrata, koji štiti grb ugarskog kralja. Tom prilikom su nakon rekonstrukcije nadjenih fragmenata izdvojene tri likovne obrade sa simbolom reda Zmaja. Sve tri obrade su različite. Glavni motiv prikazuje zmaja ognjenog jezika, koji svojim telom uokviruje grb kralja Žigmunda.

Pećnjaci su uvoženi iz ugarskih dvorskih radionica najkasnije do 1415. godine, tako da se jake vazalne veze despota Stefana sa Budimom potvrđuju i materijalnim nalazima. Pećnjaci sa simbolom reda Zmaja svedoče o dogadaju osnivanja reda, koji je imao odjeku ne samo u srednjoj Evropi, već i u našim krajevima. Otkriće pećnjaka potvrđuje širok značaj reda Zmaja kao i činjenicu da je u modu isticanja heraldičkog znaka na predmetima umetničkog zanatstva prihvatala i srpska vlastela na čelu sa nosiocem ovog ordena despotom Stefanom.

Ovo dalje potvrđuje i nalaz pećnjaka sa grbovima grofova Celjskih, koji su imali dvor u beogradskom gradu. Pri tome ne treba zaboraviti činjenicu kolika je bila uloga Ugarske u prenošenju kulturnih uticaja sa Zapada, imajući u vidu da je srpsko područje vekovima bilo pod uticajem vizantijske kulture.

Testament počtenog viteza Pribislava Vukotića

Pomen o ordenu reda Zmaja nalazimo u testamentu počtenog (poštovanog) viteza Pribislava Vukotića. Ovaj vitez je bio diplomata u službi hercega Stefana Vukčića Kosače; u vreme turskog osvajanja, budući dobro situiran, luta po svetu i zadržava se u Padovi. Ovde je pred kraj života svojoj drugoj ženi Doroteji testandom ostavio između ostalog i tri ordena (colaina, divisa), koje je stekao u svojim diplomatskim misijama. Tu je bila zlatna kolajna kralja Alfonsa, kolajna kralja Kipra i orden viteškog reda Zmaja (*Item lasso una inseagna che ha el Dragon Arma de Re d'Ungarie ala dite...*)

Ostali pomeni - predanja

Spomen na orden viteškog reda Zmaja, nažalost, nije ostao vezan za despota Stefana. Očiglednog nosioca ovog reda nalazimo u Vuku Brankoviću, sinu slepog Grgura, a unuku despota Durda. Bio je titularni srpski despot u Ugarskoj (1465 - 85). Zbog velikog junaštva u borbi protiv Turaka opevan je u našoj narodnoj pesmi kao Zmajognjeni Vuk.

SRPSKE REKLAMNE ILI PROPAGANDNE NOVČANICE

Pojavom propagandnih novčanica u otcepljenim republikama bivše SFRJ (Slovenija - lipa; Hrvatska - banica, Istra - trsatika, Makedonija - makedonka, Kosovo - dardan, Crna Gora - perper itd.), izdavačko preduzeće "Raina" po odobrenju ministarstva kulture od 12. 9 1991. godine (*Službeni list SFRJ* br. 4/91), izdalo je seriju novčanica od 1, 10, 50, i 100 srbijanki.

Suvenir novčanice poput *SRBIJANKE* među kolezionarima se još nazivaju i propagandne, reklamne ili fantazijske novčanice. U svetu su poznate kao "propaganda notes".

Do danas su odštampane sledeće Srbijanke:

REPUBLIKA SRBIJA

- 1 SRBIJANKA -

1. avgust 1991, kreacija - Rajko Šteković i Radomir Vegović, štampa - RUJNO, Užice.
Avers: Manastir Manasija - levo, i Srpskinja sa detetom u raju - desno.

Revers: Lik Svetog Save - levo, srpski grb - u sredini, i lik Cara Lazara - desno.

Izdane su serije: DS, MS, RS, S, i VS.

Redakcija je istovremeno, kada i članak o srbijankama dobila i pismo od koautora 1, 10 i 50 SRBIJANKA i autora 100 SRBIJANKA, g. Rajka Štekovića, koji nas obaveštava sledeće:

"U pripremi je nova novčanica SRBIJANKA, apoen 200. Do sada izdati apoeni od 1, 10, 50 i 100 su rasprodati te zbog velike potražnje istih nameravam da stampam nove (novi apoen) novčanice. U nazivu, sadržaju kao i zaštitni protiv falsifikata, biće uradjene određene izmene." Uz ovu informaciju prilaže nam i kopiju članka o falsifikovanju fantazijske novčanice u apoenu od 1 SRBIJANKE.

SRPSKE UJEDINJENE REPUBLIKE

- 10 SRBIJANKA -

19. decembar 1991, kreacija - Rajko Šteković i Radomir Vegović, štampa - RUJNO, Užice.
Avers: Žena sa mačem i štitom, na kome se nalazi srpski grb - levo, i lik kralja Petra I Karadjordjevića - desno.

Revers: Stilizovani stari srpski grb na podlozi teksta "Oprost grehova" od Arsenija Čurnojevića.

Izdane su serije: BH, S, SK, i SR.

SRPSKE UJEDINJENE REPUBLIKE

- 50 SRBIJANKA -

6. april 1992, kreacija - Rajko Šteković i Radomir Vegović, štampa - RUJNO, Užice.

Avers: Stilizovani stari srpski grb u levom gornjem uglu - žena sa mačem i štitom na kome se nalazi srpski grb - levo, i lik srpskog generala Draže Mihajlovića - desno.

Revers: Panorama starog Dubrovnika

Izdane je serija: RV.

SAVEZ SRPSKIH ZEMALJA

- 100 SRBIJANKA -

8. mart 1993, kreacija - Rajko Šteković

Hilandar, Saborna crkva Vavedenja Bogorodice.

Avers: Stilizovani stari srpski grb u levom gornjem uglu-
žena sa mačem i štitom na kome se nalazi srpski grb-

levo, i Sveti Sava prvi Arhiepiskop srpski

Revers: Novčanica je bez serijskog broja

KUPUJEMO !

- Odlikovanja i medalje,
- metalni novac do 1970. i
- papirni novac do 1955.

Gordana i Dragan Stanisljević

tel. 011 / 772 763

JUGOSLOVENSKE NOVČANICE SA ŽIGOM (PEČATOM)

Notafilisti (kolezionari papirnog novca) prvenstveno sakupljaju novčanice redovnog izdanja i na taj način stvaraju svoje kolekcije. Kolekcije mogu biti tematske, a jedna od njih je sakupljanje novčanica sa žigom (pečatom). Povod za izdavanje ovakvih novčanica su bili neki istorijski događaji ili važniji datumi te su u tu svrhu pečatum obeležavane pojedine novčanice. Mada su ovako obeležene novčanice satavni deo kolekcije redovnog izdanja, one mogu činiti i posebnu kolekciju.

Povodom smrti Josipa Broza Tita, 1980. godine stavljen je žig crvene boje na novčanice koje su tada bile u opticaju. Na njemu je sledeći tekst: "Beograd - Ljubljana Tito 1980" (sl. 1).

sl. 1

Tada je žigosano šest novčanica raznih nominala, i to su:

- Novčanica od 10.- dinara, izdanje 1968. godine (sl. 2).

sl. 2

- Novčanica od 20.- dinara, izdanje 1978. godine (sl. 3).

sl. 3

- Novčanica od 50.- dinara, izdanje 1978. godine (sl. 4).

sl. 4

- Novčanica od 100.- dinara, izdanje 1965. godine (sl. 5).

sl. 5

- Novčanica od 500.- dinara, izdanje 1978. godine (sl. 6).

sl. 6

- Novčanica od 1000.- dinara, izdanje 1978. godine (sl. 7).

sl. 7

Ove novčanice je prvi objavio Z. Jelinčić iz Ljubljane, u katalogu *Novčanice jugoslovenskih zemalja*, 1988 godine.

One su objavljene i u *Katalogu papirnog novca SFR i SR Jugoslavije od 1965. do 1991. godine*, kao i u (drugom izdanju) *Katalogu papirnog novca SFR i SR Jugoslavije od 1965. do 1994. godine* Milice i ing. Srboljuba Jovanovića.

U oba *Kataloga papirnog novca SFR i SR Jugoslavije od 1965. . .* prikazana je i novčanica od 5000.- dinara na čijem je vodotisku zlepiljena poštanska marka u vrednosti od 20 000.- dinara (sl. 8) koja je žigosana

sl. 8

(poništена) sa žigom koji je verovatno upotrebljavan i 1980. Pomenuta novčanica je žigosana povodom "Samita nesvrstanih", 1989. godine u Beogradu (sl. 9), jer je Josip Broz Tito bio jedan od osnivača pokreta.

sl. 9

Postoji još jedna zanimljiva novčanica (sl. 10), mada je

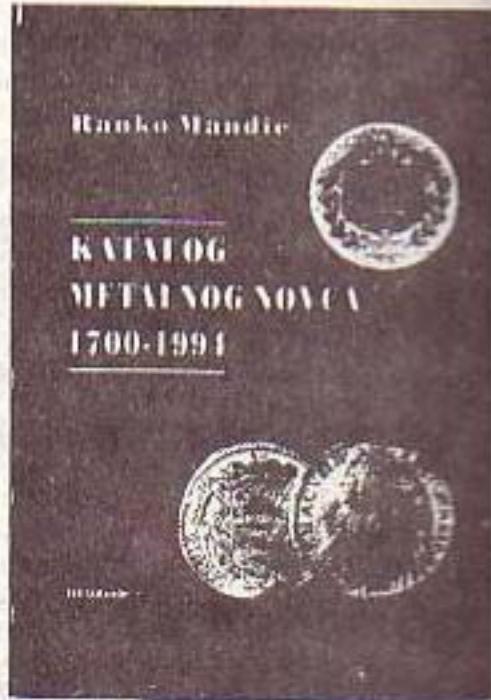
sl. 10

i ona već publikovana. Novčanica je od 5000.- žigosana povodom "Dana mladosti" 25. maja 1985. (sl. 11), Titovog rođendana.

sl. 11

U sledećem broju časopisa obradicemo žigosanih novčanica koje do sada nisu objavljene u katalozima.

**KATALOG METALNOG NOVCA
JUGOSLAVIJE
I JUGOSLOVENSKIH ZEMALJA
1700-1994**

Prodaja na sastancima SND i na tel.

011 635-672 i 639-537

E-mail: mandicr@eunet.yu

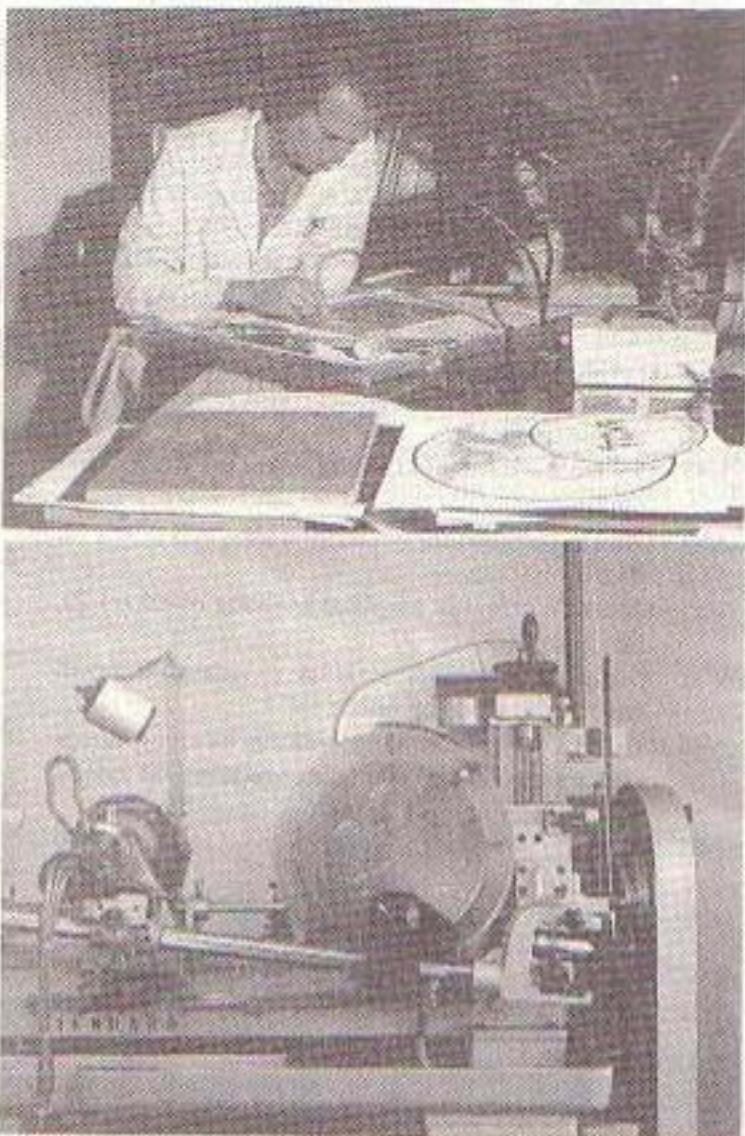
DRAGOMIR MILEUSNIĆ MEDALJER ZAVODA

Dragomir Mileusnić rođen je 1943. godine u Beogradu. Studije skulpture završio je na Akademiji likovnih umetnosti u Beogradu, 1966. godine.

Mileusnić je stekao brojna visoka priznanja, ogledajući se u nizu disciplina, od memorijalnih spomenika do medalja, plaketa i kovanog novca, uvek uspevajući da savršeno ujedini specifične zahteve zadatka i svoju estetsku formulu. Njegovo stvaralaštvo karakteriše istražno posvećivanje osnovnim, arhetipskim oblicima i istraživanje njihove morfološke subbine u svetu nastajanja i nestajanja, prirodnih i mehaničkih sila i energija.

Dragomir (Dragan) Mileusnić autor je dizajna svih izdanja našeg opticajnog kovanog novca od 1973. godine, kao i mnogih izdanja našeg prigodnog novca iskovanog u tehnici polirana ploča.

R.Mandić

Gore:

1. D. Mileusnić u svom vajarskom studiju pri Zavodu za izradu novčanica i kovanog novca.
2. Izrada osnovnog metalnog alata tehničkim postupkom, kopir glodanjem - reduciranjem

Levo:

Predlog rešenja za medalju ECU, motiv "Beli andeo"
Manastir Mileševa, Srbija.
Autor: Dragomir Mileusnić,
akademski vajar

POPIS ZAKONSKIH PROPISA

(Nastavak sa strane br. 34)

- 67/84 - Odluka o izmenama odluke o određivanju VIII svetskog prvenstva u smučarskim skokovima 1985. godine na Planici kao događaja povodom koga će se u 1985. godini izdati prigodni kovani novac.
- 68/84 - Odluka o izmenama odluke o izdavanju prigodnog kovanog novca povodom 40. godišnjice bitke na Neretvi i 40. godišnjice bitke na Sutjesci.
- 4/85 - Zakon o izmenama i dopunama Zakona o prigodnom kovanom novcu.
- 11/85 - Odluka o izdavanju prigodnog zlatnog i srebrnog kovanog novca povodom održavanja VIII svetskog prvenstva u smučarskim letovima 1985. godine na Planici.
- 21/85 - Odluka o izdavanju kovanog novca od 20, 50 i 100 dinara.
- 33/85 - Odluka o osnovnim obeležjima kovanog novca od 20, 50 i 100 din.
- 37/85 - Odluka o puštanju u opticaj kovanog novca od 20, 50 i 100 din.
- 39/85 - Zakon o izmenama Zakona o izdavanju novih novčanica i kovanog novca.
- 45/85 - Odluka o povlačenju iz optičaka kovanog novca svih apoenata manje nominalne vrednosti od jednog dinara.
- 52/85 - Odluka o osnovnim obeležjima novčanice od 5000 dinara.
- 54/85 - Odluka o izdavanju prigodnog zlatnog i srebrnog kovanog novca povodom 270. godišnjice "Sinjske alke".
- 65/85 - Odluka o puštanju u opticaj novčanice od 5000 dinara.
- 13/86 - Odluka o određivanju 40. godišnjice oslobođenja Jugoslavije i pobjede nad fašizmom kao događaja povodom koga će se u 1986. godini izdati prigodni kovani novac.
- 30/86 - Odluka o određivanju 200. godišnjice rođenja Vuka Stefanovića Karadžića kao događaja povodom koga će se u 1987. godini izdati prigodni kovani novac.
- 70/86 - Odluka o izdavanju prigodnog kovanog novca povodom 40. godišnjice oslobođenja Jugoslavije i pobjede nad fašizmom.
- 71/86 - Zakon o izmenama i dopunama Zakona o Narodnoj banci Jugoslavije i jedinstvenom monetarnom poslovanju narodnih banaka republika i narodnih banaka autonomnih pokrajina.
- 3/87 - Ispravka odluke o izdavanju prigodnog kovanog novca povodom 40. godišnjice oslobođenja Jugoslavije i pobjede nad fašizmom.
- 28/87 - Odluka o izdavanju prigodnog kovanog novca povodom 200. godišnjice rođenja Vuka Stefanovića Karadžića.
- 30/87 - Ispravka Odluke o izdavanju prigodnog kovanog novca povodom 200. godišnjice rođenja Vuka Stefanovića Karadžića.
- 42/87 - Odluka o puštanju u opticaj novčanice od 5000 dinara (potpisi guvernera D. Vlatkovića i zamenika guvernera S. Stanojevića i datum 16. V 1986.)
- 49/87 - Odluka o izdavanju novčanica od 10.000, 20.000 i 50.000 dinara.
- 53/87 - Odluka o prodaji prigodnog zlatnog i srebrnog kovanog novca izdatog povodom 270. godišnjice "Sinjske alke".
- 53/87 - Odluka o osnovnim obeležjima novčanice od 20000 dinara.
- 55/87 - Ispravka Odluke o osnovnim obeležjima novčanice od 20000 dinara.
- 55/87 - Odluka o puštanju u opticaj novčanice od 20000 dinara.
- 58/87 - Odluka o prodaji prigodnog kovanog novca izdatog povodom 200. godišnjice rođenja Vuka Stefanovića Karadžića.
- 84/87 - Odluka o puštanju u opticaj novčanice od 100 dinara (potpisi guvernera D. Vlatkovića i zam. guvernera S. Stanojevića i datum 16. V 1988).
- 84/87 - Odluka o prodaji prigodnog kovanog novca izdatog povodom 40. godišnjice oslobođenja Jugoslavije i pobjede nad fašizmom.
- 21/88 - Zakon o izmenama i dopunama Zakona o izdavanju novih novčanica i kovanog novca.
- 26/88 - Odluka o osnovnim obeležjima novčanice od 50000 dinara.
- 33/88 - Ispravka odluke o osnovnim obeležjima novčanice od 50000 dinara.
- 29/88 - Odluka o povlačenju iz optičaka novčanice od 5 dinara i kovanog novca 1, 2 i 5 dinara.
- 51/88 - Odluka o puštanju u opticaj novčnice od 50000 dinara.
- 57/88 - Odluka o osnovnim obeležjima kovanog novca u apoenima od 10, 20, 50 i 100 dinara.
- 66/88 - Odluka o puštanju u opticaj kovanog novca u apoenima od 10, 20, 50 i 100 dinara.
- 8/89 - Odluka o izdavanju novčanice od 100.000 dinara.
- 9/89 - Odluka o određivanju 29. šahovske olimpijade u Novom Sadu, kao događaja povodom koga će se u 1990. godini izdati prigodni kovani novac.
- 32/89 - Odluka o osnovnim obeležjima novčanice od 100000.
- 32/89 - Odluka o puštanju u opticaj novčanice od 100000 dinara.
- 34/89 - Izvod iz Zakona o Narodnoj banci Jugoslavije i jedinstvenom monetarnom poslovanju narodnih banaka republika i narodnih banaka autonomnih pokrajina.
- 34/89O - Odluka o određivanju IX konferencije šefova država ili vrada nesvrstanih zemalja u Beogradu kao događaja povodom koga će se u 1989. godini izdati prigodni kovani novac.
- 43/89 - Odluka o izdavanju prigodnog kovanog novca povodom IX konferencije šefova država ili vrada nesvrstanih zemalja u Beogradu 1989. godine.
- 43/89 - Odluka o zaokruživanju krajnjih obraćuna : gotovinskom i bezgotovinskom platnom prometu i poslovnim knjigama.

JEDNA RETKA MEDALJA PRAVOSLAVLJA

Povodom proslave 750-godišnjice autokefalnosti Srpske pravoslavne crkve izrađena je spomen - medalja. Medalja je od bronce koja je posrebrena. Okrugla je - veličine 50 cm, debljine 5 mm, a težine 100 gr.

Na aversu je lik Svetog Save, prvog srpskog patrijarha, koji drži Svetu pismo. Na desnoj strani medalje pored lika je natpis staroslovenskim alfabetom, u četiri reda - Sveti Sava prvosveštenik.

БАГРДИЈАРСКИ СРПСКИ
Л. бр. 124/70

21. април 1970.
Београд

Господину
Михајлу Стојановићу, Једом прваком послуже-
ништвом претседателем "Бранитељ"
С. С. О. Г. Р. А.
Маршал Србије

Драги Господину Стојановићу,
 као јединству члану Српске православне цркве
 и скрупулу њеног највећег у посвећености, посветљујем да
 је ова спомен-медаља - посвећена свештенику, који је чинио велики
 допринос прослави 750-годишњице аутокефалности Српске
 православне цркве, и ће бити често коришћен.

С благословом,

М. ПАТРИЈАРХ СРПСКИ

Na reversu medalje je u sredini grb Srpske pravoslavne crkve, oko njega natpis *POVODOM PROSLAVE AUTOKEFALNOSTI SRPSKE PRAVOSLAVNE CRKVE*. Ispod grba je u okviru 1219 i 1969. godine na koje se odnose на čin arhiepiskopa i status autokefalnosti srpske crkve, koji je dobio u Nikeji, kao i godina proslave.

Autor ove medalje je naš poznati vajar Nebojša Mitrić. Prema informaciji sekretara, Patrijarha Germana, iskovan je mali broj primeraka ove medalje. Ona je dodeljena nekim crkvenim ustanovama kao i pojedincima zaslužnim za pomoć Srpskoj pravoslavnoj crkvi.

MEDALJE BACKIH RUSINA IZDATE U NEMACKOJ

Proslavljajući 250-godišnji jubilej doseljavanja Rusina u Bačku, u Nemačkoj je Društvo rusinsko-nemačkog prijateljstva izdalo atraktivne medalje iskovane u zlatu i srebru.

Terminom **RUSINI** (*Rusnaci*) ili **RUTENI** (*Ruthenen*) naziva se ukrajinski narod koji živi u zemljama nekadašnje Austro-Ugarske. Na geografskim kartama na Zapadu Ukrajina se od 14. do 16. veka označavala kao *Rutenia* (*Ruthenia*), *Roxolanija* (*Roxolania*) ili *Rusija* (*Russia*). U češkim krajevima Ukrajinci su nazivani Karpatskim ili Zakarpatskim Rusima, a u Bukovini - Rusinima (na rusinskom jeziku - *Rusnaci*).

Na području Jugoslavije, u Vojvodini, (Bačka) Rusini žive već više od 250 godina. Naseljavanje ovog naroda u Bačku (Ruski Krstur i Kucura) iz njihove postojbine u Bukovini, započelo je 1745. godine, na poziv Josifa De Redla, bačkog administratora carice Marije Terezije.

U toku 1995. godine proslavljala se 250-godišnjica naseljavanja Rusina u Bačku. Ovoj prilici pripojilo se i Društvo rusinsko-nemačkog prijateljstva koje uglavnom okuplja jugoslovenske Rusine na (privremenom) radu u Nemačkoj, a koje je Društvo iste 1995. godine proslavljalo 25-godišnjicu svog postojanja. Ta dva jubileja Rusina proslavljeni su u Nemačkoj 27.-29. oktobra 1995. godine.

Predsednik pomenutog rusinskog društva u Nemačkoj je dr Silvester Kubar, lekar i numizmatičar, takođe član Srpskog numizmatičkog društva u Beogradu.

Rusinski jubileji 1995. godine obeleženi su i izдавanjem atraktivnih medalja iskovanih u zlatu i srebru.

Zlatna medalja Društva Rusina u Nemačkoj

Zlatna medalja iskovana je u tehnici polirana ploča, ima promjer 35 mm i težinu od 15,55 g (1/2 unce).

Na aversu je bista predsednika pomenutog Društva, uz polukružni natpis "RUSNACI . DR. KUHAR SILVESTER . RUTHENEN".

Na reversu je zaštitni znak jubileja proslave: dva goluba mira okrenutih jedan prema drugom, iznad kojih su datumi "1745 - 1995", a dole, u tri reda, natpis "250 / RUSNACI / RUTHENEN". U "250" je, umesto nule, ukomponovan pečat povelje iz 1745. godine.

Srebrna rusinska medalja, iskovana takođe u PP tehnici, ima promjer od 35 mm, a iskovana je od čistog srebra (finoće 999/1000), težine 31,1 g, tj. 1 trojna unca.

Na aversu je rusinski grb 12 generacija Rusina, a koji predstavlja neznatno izmenjen grb Karpat-Rusina. Ispod grba je žig za finoću plemenitog metala i datum "1995", a

BUKOVINA - Istorija pokrajina koja se nalazi u severnom delu Karpati. Veći jugozapadni deo je na području Karpati i obiluje šumom, a severoistočni deo je valovita moldavsko-besarabijska ploča stepskog karaktera. Njom protiču reke Moldava, Dnjestar, Punt i Siret.

U antičko doba Bukovina je bila u sastavu rimske provincije Dacie, a u srednjem veku u sastavu kneževine Moldavije. Početkom 16. veka došla je pod tursku vlast. Turska ustupa Bukovinu Austriji 1775. godine, nakon čega se ona pripaja austrijskoj pokrajini Galiciji. Bukovina je 1849. godine postala krunsko vojvodstvo s glavnim gradom Černovci (Czernowitz).

Ugovorom o miru s Austrijom od 19. IX 1919. Bukovina je došla u sastav Rumunije, a 28. VI 1940. severni deo Bukovine, nastanjen pretežno Ukrajincima (Rusinima) pripaja se SSSR-u. Nakon II svetskog rata, od 1945. godine, severni deo, sa glavnim gradom Červonci, nalazi se u sastavu Ukrajine, dok je južni deo, s gradovima Raduati i Siret, u sastavu Rumunije.

Srebrna medalja

naoko je kružni natpis "DEUTSCH-RUTHENISCHE FREUNDSCHAFT e. V."

Revers je isti kao kod zlatne medalje.

GRB RUSINA

Na desnoj strani je medved, drevni simbol Slovaca, sa golubicom mira. Na levoj strani su plava i žuta polja koja predstavljaju plavo nebo i zlatno zemljište Karpati. U sredini je talasasta traka koja predstavlja reku Dunav na čijim obalama žive Rusini u miroljubivosti i međusobnom poštovanju sa drugim narodima.

Pored ovog našeg izveštaja o izdanju rusinskih medalja, o istima su takođe objavljeni izveštaji u jugoslovenskoj, nemačkoj i češkoj štampi, na Televiziji Novi Sad i u švajcarskom numizmatičkom časopisu "Münzen Revue", u izdanju od maja 1996. godine.

R. Mandić

PRVA SLUŽBENA ZNAČKA U VOJSCI JUGOSLAVIJE - GRANIČNIM JEDINICAMA

Krajem prošle godine, na savetovanju pripadnika graničnih jedinica vojske Jugoslavije u Kikindi, zvanično je promovisana prva službena značka Vojske Jugoslavije za pripadnike Graničnih jedinica Vojske Jugoslavije.

Znak je od legure metala u tehnici livenja, a izrađen iz dva dela. Avers, čini podloga na kojoj dominira crvena boja u vidu kruga sa prstenom, tj. trakom na kojoj je cirilicom natpis "GRANIČNE JEDINICE VJ". U dnu koncentričnog kruga nalaze se dve ukrštene grančice izrađene od hrastovog i lovoročnog lišća. Preko njih su dva ukrštena mača sa vrhovima nagore, a cela kompozicija je obavijena dvema zastavama, Srbije i Crne Gore čiji su donji krajevi između mačeva. Cela podloga, osim emajliranog dela je pozlaćena i polirana.

Na podlozi dominira dvoglavi beli orao, koji je izrađen od legure i srebrnasto patiniran. Orao se nalazi na graničnom kamenu sa jugoslovenskom državnom zastavom. Kompozicija simbolično prikazuje orla kako стоји на braniku slobode i nezavisnosti svoga naroda, i čuva suverenitet i teritorijalni integritet naše otadžbine. Podignuta grila govore da je on u stalnoj akciji, da je budan i spremjan da se odupre svakom neprijatelju.

Revers je ravan i gladak. U središnjem delu je zavrtan sa maticom, kojom deo znaka na kojem je orao sa kamenom pričvršćen za podlogu. Zavrtan za pričvršćivanje znaka na grudi je bez signature proizvođača i autora znaka.

U podnožju znaka je pločica sa reljefno ispisanim tekstom na kome se nalazi naziv proizvođača i ime autora. Proizvođač je "ALVETO - BEOGRAD", a autor znaka je akademski vajar iz Novog Sada Vladimir Labat. Signatura je "ALVETO - 1994 AUTOR LABAT" i ispisana je u dva reda.

Napomena: Predlozi za izradu znaka su dati u letu 1996 godine. Predlog za znacku je izrađen u tri varijante; u svetlozelenom plavom i crvenom emaju. Varijanta u crvenom emaju je prebačena kao definitivno rešenje, i uz određenu poslušnicu podeljena pripadnicima graničnih jedinica. Znaci varijante (predlozi) u svetlozelenim i plavim emajlima na podlogu su redi, jer je utrošak emajla količina, a oni nemaju signature na reversu.

MANJE POZNATA ODLIKOVANJA FNRJ - SFRJ

Veliko je interesovanje za naša odlikovanja i medalje u zemlji i inostranstvu, o kojima ima prilično podataka, ali i dosta nepoznаница. Stoga, smatram da je o njima potrebno pisati kako bi se celina upotpunila. U pojedinim privatnim zbirkama odlikovanja nalaze se i prvi primerci ordena i medalja dodeljeni borcima i rukovodiocima (NOV i POJ), kao i ordeni i medalje koje su kasnijim dekretima ustanovljeni, predloženi i dodeljivani. Među tim primercima ima i onih koji se više ne proizvode, jer su zamenjeni istim ordenima, medaljama i spomenicama drugacijeg izgleda. Ovde će biti reči o sledećim primercima:

*Orden i medalja za vojne zasluge
FNRJ - SFRJ*

Orden i medalja za vojne zasluge osnovani su 29. decembra 1951., zakonom koji je doneo Prezidijum Narodne skupštine FNRJ. Prema tom zakonu orden I, II i III reda, kao i medalja dodeljuju se:

Za postignute uspehe i naročito zalaganje i isticanje u radu. Zakon je stupio na snagu danom objavljanja 1. januara 1952.; ovaj orden i medalja dobili su naziv "Za vojnicke zasluge", što je zakonom iz 1955. izmenjeno u "Vojne zasluge", kako se ova odlikovanja i sada zovu. Orden i medalja za vojne zasluge mogu se dodeljivati i stranim vojnim licima, (po pravilu: general-pukovnicima, general-majorima, brigadirima). U organizaciji personalne uprave Generalštaba JNA, još 1951. angažovano je nekoliko umetnika iz Zagreba po čijim su načrtima u "IKOM-u" (Industrijska kovnica M. Orešković) 1952. izrađeni uzorci za prve tipove ordena I, II i III reda i medalje za vojne zasluge. Po tim uzorcima počela je i proizvodnja, s tim da bude gotova do Dana Armije, 22. decembra 1952. godine. Mada odlikovanja još nisu bila gotova njihova dodata je počela 13. maja 1952. Među prvooslikovanima su: Orden I reda general - pukovnik Milan Zelenika, general - majori Ilija Đuknić i dr Radmilo Jovanović. Orden II reda pukovici Petar Basta i Stanislav Bobnar, potpukovnik Milan Acić. Ordenom III reda majori Josip Alfreider, Stomat Andonovski i Luka Andjelić, dok su medaljom odlikovani kapetani Ante Alebić, Mirko Babović i Radovan Babović.

I tip ordena

Orden je ovalnog oblika, kovan u bronzi, vrpea trougaona, crvene boje sa dve bele pruge sa strane ruba. Avers: Vojnik sa šlemom na glavi i šinjelom stoji na postolju u koraku uлево sa zastavom u rukama, koja vijori udesno iznad desnog ramena i glave, kompozicija je okvirena lovoričkim vencem i vojnim simbolima:

puškama, topom, sabljama, sidrom i drugim vrstama vatrenog i hladnog oružja. Revers: Zastava koja vijori udesno, u sredini medaljona lovorički venac u vidu prstena u čijem unutrašnjem delu uz rub leve strane polukružno je ispisana latinskični tekst "ZA VOJNE ZASLUGE". Kompozicija simbola ista je kao i na aversu. Dimenzije: visina 41 mm, širina 31 mm, vrpea 42 mm širina belih pruga je 3 mm.

Napomena: I stepen (red) ordena je iskovana u leguri pozlaćenog industrijskog srebra. II red je iskovana od industrijskog srebra i patiniran. III red je kovan u leguri bronce i oksidaciono patiniran.

Vrpce za sva tri stepena (reda) ordena su identična.

Vreme: 1952 - 3. godina

Avers:

I tip - Orden za vojne zasluge I, II i III red.

Period dodeljivanja: 1952 - 1953.

I tip medalje

Medalja je kružnog oblika kovana od patiniranog srebra. Vrpca je trougaona, crvene boje, svetloga tona sa četiri bele pruge.

Avers: Dve ukrštene puške iznad kojih se vijori zastava. Zastava prelazi iznad ruba medalje. Na zastavi petokraka zvezda sa srpskom i čekićem. Iza pušaka i zastave pruža se lovorički venac. Između venca i ruba medalje do zastave nalaze se natpisi latinicom: "Medalja za vojne zasluge"

Revers: Identična kompozicija, sa drugačijom okrenutom zastavom i natpisom na cirilici.

Dimenzije: Ø 38 mm, vrpea širine 40 mm, širina belih pruga 2 mm.

Vreme: 1952 - do konačne podele izrađene količine.

Napomena: Statutom nije propisano koja je strana avers a koja revers.

Ovaj tip medalje se dosta razlikuje od kasnije kovanih medalja istog značaja, tanjih je spoljnih ivica, blago spojenih u konusu i poliranih po rubu. Srp i čekić u zvezdi petokraci su blago ispušteni i zvezda je većih dimenzija.

- ta prva odlikovanja

su 1953. godine zamjenjena

novoizrađenim

odlikovanjima za vojne zasluge. Do

izmene u nazivima ordena došlo se od stupanja na snagu novog zakona 23. marta 1961. godine.

Od tada se orden za vojne zasluge deli na:

- Orden za vojne zasluge sa velikom zvezdom (ranije I red)
- Orden za vojne zasluge sa zlatnim mačevima (ranije II red)
- Orden za vojne zasluge sa srebrnim mačevima (ranije III red)

Ordeni za vojne zasluge dodeljivali su se: "rukovodiocima jedinica oružanih snaga FNRJ koji svojim primerom i umešnošću u radu razvijaju u jedinicama kojim rukovode stalni polet rada ostvarenja postojećih zadataka, ili koji se u jedinicama ili ustanovama svojim zalaganjem stvorili uslove za postizanje izuzetno dobrih rezultata, ili koji su odlikuju takvim starešinskim i vojničkim osobinama da služe za primer drugima. Ovaj orden se dodeljuje i građanskim liceima i organizacijama udruženog rada kojim postižu izvanredne rezultate od neposrednog značaja za narodnu odbranu. Medalja za vojne zasluge se dodeljuje vojnim rukovodiocima i vojnicima koji svojim radom i izvršavanjem zadataka služe za primer drugima".

Za vojne zasluge sa velikom zvezdom dodeljuje se potpukovnicima, orden za vojne zasluge sa mačem, kapetanima, orden za vojne zasluge sa srebrnim mačevima poručnicima i starijim podoficirima, dok se medalja za vojne zasluge dodeljuje mlađim podoficirima. Ovo ne mora da bude strogo pravilo.

II tip tog Ordina

Avers: Orden za vojne zasluge sa velikom zvezdom ima oblik šestokrake zvezde, sa osam dužih i

Avers:

II tip - Orden za vojne zasluge

- sa velikom zvezdom
- sa zlatnim mačevima
- sa srebrnim mačevima
- vrpe (zamenice), ordenski znaci

Period dodeljivanja: 1952 - 1953.

Dimenzije: visina 69,9 mm, širina 70,6 mm, spoljni promjer prstena 42 mm.

Vreme: 1953 - 1990.

Napomena: U skladu sa izmenama u grbu SFRJ, od 1963. godine na ordenima za vojne zasluge, izrađuje se šest baklji - buktinja (umesto ranijih pet u periodu 1952 - 1963). Ordenska lenta (zamenica ili ordenski znak) je dužine 36 mm crvene boje sa belom prugom po sredini 5 mm.

Orden za vojne zasluge sa zlatnim mačevima

- II tip, II red

Avers: Po kompoziciji je isti kao i orden za vojne zasluge sa velikom zvezdom, jedino je zvezda osmokraka, zvezda i prsten sa lovoroškim vencom su manji.

Revers: Gladak sa iglom za pričvršćivanje na grudi.

Dimenzije: Visina 65,2 mm, spoljni promjer prstena 39,6 mm.

Vreme: 1953 - 1990.

Napomena: Ordenska lenta je terakot crvene boje, dužine 36 mm sa dve bele pruge u sredini, širine 4 mm.

Ostale napomene se odnose kao na orden za vojne zasluge sa velikom zvezdom.

Orden za vojne zasluge sa srebrnim mačevima

- II tip, III red

Avers: Po kompoziciji, materijalu i veličini je isti kao i orden za vojne zasluge sa zlatnim mačevima. Jedino su mačevi i prsten od patiniranog srebra a venac reljefno ispušten (bez pozlate i emajla).

Reversi I i II tipa Ordena za vojne zasluge i vrpe

Revers: Gladak sa odredbama kod medalje nije precizirano koja strana je avers a koja revers. Do 1980. godine na naličjima (reversima) ordena za vojne zasluge (sva tri reda) utiskivana je oznaka (signatura) za srebro.

iglom za pričvršćivanje na grudi. Dimenzijs: Visina 35,4 mm, spoljni promjer prstena 39,6 mm.

Vreme 1953 - 1990.

Napomena:

Ordenska lentica je terakot crvene boje dužine 36 mm sa tri uspravne bele pruge u sredini širine 3 mm. Ostale napomene se odnose isto kao i na dva prethodna ordena.

Drugi tip medalje za vojne zasluge. Medalja je kovana od srebrne patinirane legure bakra i cinka, kružnog je oblika. Traka je terakot crvene boje sa četiri bele pruge.

Avers: Dve ukrašene puške, u sredini, iznad kojih se vijori zastava koja prelazi iznad ivice kruga medalje. Na sredini zastave nalazi se petokraka zvezda sa srpskim i čekićem. Iza zastave i pušaka pruža se lovov venac. Iznad venca i ruba medalje do zastave nalazi se natpis latinicom "Medalja za vojne zasluge".

Revers: Isti kao i avers, samo je zastava okrenuta drugačije a natpis je isписан cirilicom.

Dimenzijs: Ø 37,6 mm, vrpca širine 40 mm, širina belih pruga 2 mm.

Vreme: 1963 - 1990.

Napomena: Medalja je prilično puna i ispuštena, debljine 4 mm spoljnih spojenih ivica, koje su ravne i polirane. Srp i čekić sa zvezdom petokrakom sa manjih dimenzija i ispušteniji. Lentica (vrpca), dužine je 36 mm terakot crvene boje sa četiri uspravne bele pruge širine 2mm.

Avers: I tip medalje za vojne zasluge

Revers: I tip medalje za vojne zasluge

1980-1990. godine Ordeni za vojne zasluge sa zlatnim i srebrnim mačevima izrađivani su od tambaka, od kada na tim ordenima nema signature za srebro.

1985. godine uvedene su minijaturna odlikovanja i medalje, izrađuju se od legure bakra i cinka, po kompoziciji, reljefu i obliku identično je ordenu ili medalji. Emajlirani delovi su zamenjeni odgovarajućim lak bojama.

Dimenzijs: Ø oko 23 mm u сразмери sa širinom i visinom.

Vreme: 1985-1990.

Avers: II tip medalje za vojne zasluge

Revers: II tip medalje za vojne zasluge

Napomena: I tip - minijatura je manjih dimenzija, a medalja ima i aversnu i reversnu stranu. Minijature vise na metalnim nosačima dužine 21 mm i širine 10 mm, metalni nosači su pričvršćeni trakama koje odgovaraju vrpčama ordena i medalja.

Statutom je predviđeno da se minijature mogu nabavljati o svom trošku uz uverenje da je lice odlikovano dotičnom vrstom odlikovanja ili medalje. Od ustanovljenja do 31. decembra 1985. godine je dodeljeno :

- 2609 Ordena za vojne zasluge sa velikom zvezdom,
- 2414 Ordena za vojne zasluge sa zlatnim mačevima,
- 94684 Ordena za vojne zasluge sa srebrnim mačevima